

Verandering gaat door de maag

Een antropologisch onderzoek naar hoe burgers die zich inzetten tegen voedselverspilling een nieuwe manier van burgerschap uitoefenen in Nederland

---

Verandering gaat door de maag

Een antropologisch onderzoek naar hoe burgers die zich inzetten tegen voedselverspilling een nieuwe manier van burgerschap uitoefenen in Nederland

Universiteit Utrecht

Deze scriptie is geschreven ter afronding van de master:
'Culturele Antropologie: Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief'

Universiteit Utrecht
Faculteit Sociale Wetenschappen

Auteur: Kiki Haan
Studentnummer: 3584704
Scriptiebegeleider: Lotje Brouwer
Datum: 17.08.2015
Studentenmail: k.m.j.haan@students.uu.nl

'An anthropologist who knows what the members of a society eat already knows a lot about them. Learning how the food is obtained and who prepares it adds considerably to the anthropologist's store of information about the way society functions.'

- Peter Farb & George Armelagos (1980)

Proloog

Na een intensieve periode van voorbereidingen treffen, veldwerk doen en data analyseren, interpreteren en vertalen naar een scriptie, is nu het moment gekomen dat ik mijn scriptie kan presenteren. Voor u ligt de scriptie: *Verandering gaat door de maag: een antropologisch onderzoek naar hoe burgers die zich inzetten tegen voedselverspilling nieuwe manier van burgerschap uitoefenen*. Deze scriptie is geschreven in het kader van de master antropologie: *Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief* aan de Universiteit Utrecht. Vanaf januari 2015 tot en met augustus 2015 ben ik bezig geweest met etnografisch veldwerk doen en het schrijven van deze scriptie. Het vinden van geschikte plekken voor het uitvoeren van veldwerk was niet makkelijk, evenals op de hoogte blijven van alle evenementen en activiteiten die omtrent voedselverspilling gehouden werden. Toch is het gelukt om een groep onderzoeksparticipanten te vinden die mij geholpen heeft met netwerken en data verzamelen.

Ik wil mijn onderzoeksparticipanten daarom enorm bedanken voor hun openheid, hun betrokkenheid en behulpzaamheid tijdens mijn veldwerkperiode. Zonder hen had ik niet geweten waar te beginnen en had ik nooit op deze manier een beeld kunnen schetsen van de leefwereld van mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling. Ik wil met nadruk Elizabet bedanken voor haar aandacht en reflectie op mijn bevindingen die ik telkens tijdens werkuren ging bespreken. Zonder deze discussies en haar toevoegingen waren heel wat argumenten minder duidelijk onderbouwd geweest dan nu. Ook wil ik mijn begeleider Lotje bedanken voor haar kritische maar ook motiverende feedback die me geholpen heeft kritisch naar mijn werk te blijven kijken en het beste uit mezelf te willen halen. Tot slot wil ik Lotte bedanken voor haar luisterend oor en de tijd die ze genomen heeft om telkens weer geschreven stukken te lezen.

Nogmaals hartelijk bedankt allemaal, ik hoop dat jullie met plezier naar het resultaat kijken.

Kiki

Utrecht, 12.08.2015

Inhoudsopgave

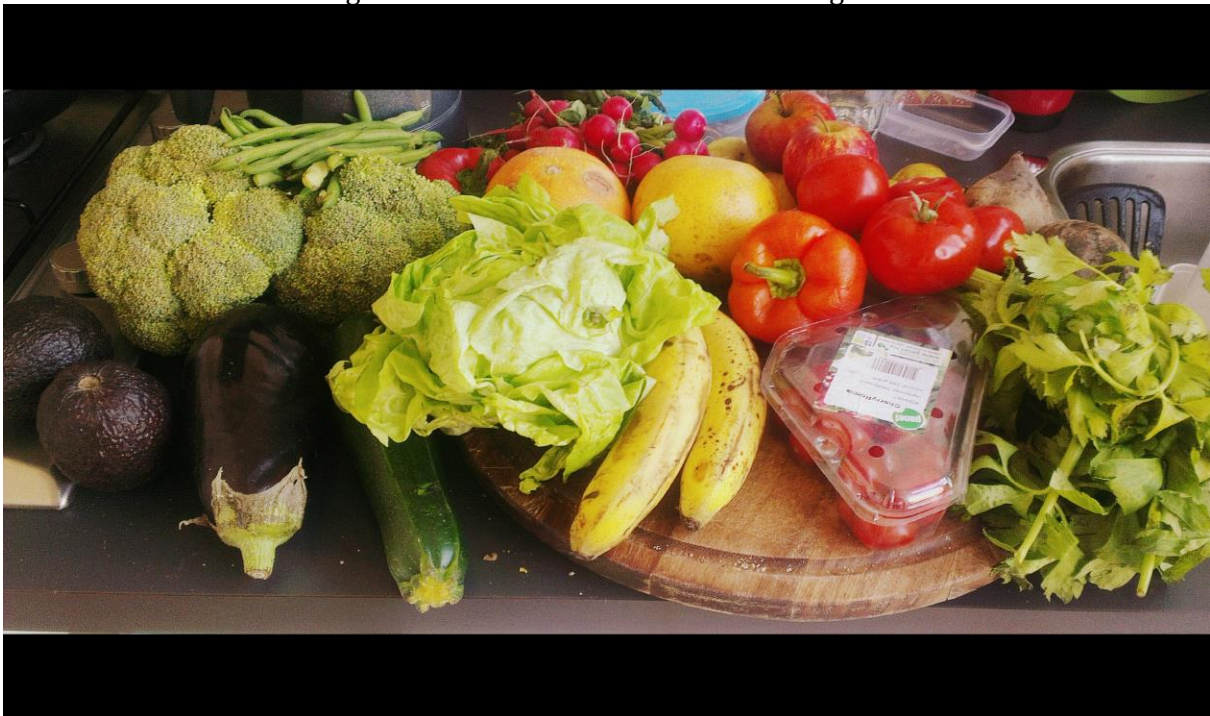
Proloog	<i>ix</i>
Een: Een intrigerend begin	1
Voedselafval als maatschappelijk fenomeen	1
Onderzoekscontext en methodologie	4
De duale rol van de antropoloog	6
Een vooruitkijkende blik	7
Twee: Hoe voedselafval burgerinitiatieven vormgeeft	9
Kapitalisme: de verspillingmachine?	9
Lifestyle activism	12
Back to basics	14
Drie: Het uitdagen van culturele grenzen door het consumeren van voedselafval	18
Multifunctioneel voedsel	18
Het herdefiniëren van culturele grenzen	20
Grensoverschrijvend afval	22
Vier: De maatschappelijke implicaties van burgerinzet middels voedselafval	26
Voedselafval in interactie met de publieke ruimte	26
Solidair burgerschap	28
Verandering gaat door de maag	29
De kracht van voedselafval	30
Vijf: Voedselafval als instrument voor verandering	33
Voedselafval als maatschappelijk fenomeen	34
Het belang voor de antropologie	35
Een antropologisch perspectief	36
Epiloog	38
Bibliografie	39
Bijlage A: Populatie-inzicht	43
Bijlage B: Abstract	44

Een

Een intrigerend begin

Halverwege 2014 word ik voor het eerst op een zodanige manier met voedselverspilling geconfronteerd, dat het me sindsdien niet meer heeft losgelaten. Natuurlijk heb ik al vaker mensen eten zien weggoien dat teveel gekookt is, of heb ik zelf weer dat open pak yoghurt te lang laten staan, maar dit keer is de hoeveelheid eten dat in de prullenbak belandt aanzienlijk groter. Ik ben via via in contact gekomen met twee mensen die iedere dag het groente- en fruitafval van een biologische supermarkt ophalen om hun dieren te voeren. Omdat de dieren de grote hoeveelheid eten niet meer krijgen weggewerkt, worden mensen gezocht die gratis biologische groentes en fruit willen komen ophalen. Ik word op een dag gebeld of ik, als student, niet ook wat gratis eten wil hebben. Ik ga op pad met een kleine rugzak, in de veronderstelling dat ik wat groentes en misschien zelfs wat fruit ga krijgen. Eenmaal voorgesteld aan de mensen die het eten ophalen, sta ik voor een kast die helemaal gevuld is met groente en fruit, op de grond staan nog twee bananendozen vol met voedsel dat die dag was opgehaald. Op dat moment realiseer ik me voor het eerst dat deze hoeveelheid eten dagelijks wordt weggegooid door supermarkten en winkeliers- mede door de standaarden van de consument, en dat terwijl ik nog een week kan eten van alle groente en fruit dat ik meeneem die dag.

Afbeelding 1. Opgehaald eten

Deze confrontatie leidde bij mij tot inspiratie voor onderzoek, want wat zorgde ervoor dat er zoveel eten wordt weggegooid? En waarom zijn deze mensen wel bereid en in staat om voedselafval als voedsel te beschouwen? Deze vragen behoeven uitleg vanuit maatschappelijke en wetenschappelijke context waarin actie tegen voedselverspilling plaatsvindt.

Voedselafval als maatschappelijk fenomeen

Het verspillen van voedsel door de consument en de producent krijgt zowel in het maatschappelijke en politieke debat steeds meer aandacht, maar ook in de sociale wetenschappen. Europese en landelijke initiatieven worden gestart om voedselverspilling tegen

te gaan, zoals FUSIONS¹ en Kliekipedia². Welk voedsel gezien wordt als verspilbaar en welk voedsel als eetbaar verschilt in iedere context; onder andere omdat cultureel bepaald wordt welk voedsel en welke delen van voedsel eetbaar zijn en welke niet. In navolging van *Damn Food Waste*³ definieer ik voedselverspilling als al het eetbare voedsel dat buiten de voedselketen wordt geplaatst gebaseerd op uiterlijk van het voedsel of andere richtlijnen zoals houdbaarheidsdata. In 2050 zijn er zo'n negen miljard mensen op de aarde die gebruik maken van de bronnen van één planeet. Wetenschappers zijn bang dat de milieudruk die veroorzaakt wordt door de menselijk toedoen leidt tot de uitputting van natuurlijke bronnen (Tóth 1999, IPCC 2014). Veertig procent van de wereldwijde CO2 uitstoot is toe te schrijven aan de voedselindustrie, waarin we twee keer meer voedsel produceren dan dat we nodig hebben om de hele wereld van voedsel te voorzien.⁴ Voedselverspilling is volgens sommigen inherent aan het mondiale voedselsysteem, omdat het produceren van teveel voedsel vanzelfsprekend verspilling veroorzaakt. Niet alleen zorgt voedselverspilling voor verspilde energie en daarmee meer druk op het milieu, maar het heeft ook een sociale component, want aan de ene kant van de wereld gooit de consument veertig procent van het ingekochte voedsel weg, terwijl aan de andere kant van de wereld mensen sterven van de honger.

In dit onderzoek wordt ingegaan op deze verschillende componenten van voedselverspilling. Niet de technische kant van voedselverspilling wordt belicht, maar juist de sociale kant die laat zien waarom mensen bereid zijn om zich in te zetten tegen voedselverspilling. Op televisie en radio worden reclames afgespeeld met de boodschap dat wij als burgers minder voedsel zouden moeten verspillen, *'want als we slim zijn, gebruiken we de kliekjes, dat bespaart geld en helpt de natuur'* aldus SIRE.⁵ Ik ben op zoek gegaan naar de burgers die zich lokaal organiseren en het niet houden bij woorden maar in de praktijk aan de slag gaan om voedselverspilling tegen te gaan. Dit doen ze door eten dat anders wordt weggegooid op te halen bij lokale winkels en dit om te zetten tot een maaltijd, of het eten simpelweg te verzamelen en uit te delen. Ik ondervond dat mensen zich inzetten tegen voedselverspilling op basis van ethische overwegingen en gevoelens van verantwoordelijkheid voor de medemens en het milieu. Ook ontdekte ik dat zij in hun enthousiasme en openheid naar de buitenwereld toe anderen enthousiasmeren en mee laten doen in hun strijd tegen voedselverspilling. Ik heb specifiek organisaties of samenwerkende individuen opgezocht die niet alleen zich inzetten tegen voedselverspilling, maar deze boodschap ook op een sociale manier willen delen door bijvoorbeeld etentjes te organiseren die toegankelijk zijn voor iedereen, maar wel op lokale schaal. Wat ik niet heb onderzocht zijn *dumpster divers* of individuen die om andere redenen dan ethische overwegingen voedselafval consumeren zoals het eten van voedselafval vanuit economische motieven.

In de sociale wetenschappen is afval als sociaal fenomeen weinig bestudeerd. In 2013 brachten Evans, Campbell & Murcott daarom de bundel *'Waste Matters: New Perspectives on Food and Society'* uit, waarin verschillende sociale wetenschappers onderzoek naar voedselafval toelichten. Ze tonen aan dat ondanks het gebrek aan onderzoek, afval een belangrijk onderwerp is in de sociale wetenschappen, omdat het relatie houdt met het actuele debat over milieubehoud en mondialisering in een wereld met toenemende welvaart en bevolkingsgroei en maar één ecosysteem. Het bestuderen van gedragspatronen omtrent afval die zowel cultureel, sociaal, economisch als politiek bepaald worden, geeft inzicht in actuele vraagstukken omtrent mondialisering, toegang tot voedselbronnen, milieubehoud en machtsverhoudingen (Shilling 2013:1) en hangt samen met de relatie tussen het kapitalistisch systeem, consumptisme en

---

¹ FUSIONS is een samenwerkingsverband opgezet in opdracht van de Europese Commissie om voedselverspilling te reduceren. <http://www.mindervoedselverspilling.nl/nieuws/2014/oktober/nieuwe-definitie-food-waste-> laatst bezocht op 26.06.2015

² Kliekipedia is een initiatief van SIRE om de Nederlandse consument aan te sporen minder voedsel te verspillen. www.kliekipedia.nl laatst bezocht op 10.08.2015

³ *Damn Food Waste* is een samenwerkingsverband tussen organisaties die zich inzetten tegen voedselverspilling. http://damnfoodwaste.com/?page_id=222 laatst bezocht op 10.08.2015

⁴ David Blume <http://www.permaculture.com/drupal/node/141> 26.06.2015

⁵ SIRE 2015, zie ook www.kliekipedia.nl laatst bezocht op 10.08.2015

ethiek (zie o.a. Bauman 2011; Smith 2011; Ikerd 2008 en Seyfang 2006). Een veel voorkomende conclusie is dat kapitalisme niet samengaat met ethisch consumeren, omdat ons gevoel van welzijn afhangt van de (altijd toenemende) hoeveelheid producten die we consumeren dat weer samenhangt met ons monetaire systeem (Bauman 2011; Ikerd 2008). Tegelijkertijd tonen onderzoeken aan dat een nieuwe vorm van sociale beweging zich voordoet, waarbij burgers proberen om het collectief op te zoeken en buitenstaanders te betrekken bij hun activisme door een open groep te vormen in plaats van zich buiten de maatschappij te plaatsen (Barnard 2011). Ook Grasseni (2013) gebruikt in haar etnografie alternatieve voedselnetwerken als voorbeeld van hoe consumenten hun handelingsvermogen gebruiken om zich af te zetten tegen het reguliere systeem en alternatieve sociale en economische relaties opzetten. Juris (2008) beargumenteert in zijn onderzoek naar anti-mondialiseringsnetwerken dat de activisten die hij onderzoekt niet alleen reageren op milieudegradatie, armoede en sociale ongelijkheid; ze creëren tegelijkertijd ook sociale ruimtes om alternatieve democratische waarde, discoursen en praktijken te ontwikkelen. Hij toont aan dat maatschappelijke problemen waar burgers zich tegen inzetten geen opzichzelfstaande fenomenen zijn, maar ingebed zijn in maatschappelijke en wetenschappelijke debatten over mondiale armoede en sociale ongelijkheid, maar ook over lokale netwerken en alternatieve organisatiestructuren van burgers. Ik zal dan ook op zoek gaan naar de relatie tussen politieke, culturele, sociale en maatschappelijke ruimtes en voedselverspilling.

Deze literatuur en de maatschappelijke actualiteit van voedselverspilling heeft geleid tot de volgende hoofdvraag: *‘Wat is de relatie tussen burgerinitiatieven die zich inzetten tegen voedselverspilling en hun visie op alternatieve sociale en economische relaties in de maatschappij?’* Ik beargumenteer dat burgers die zich inzetten tegen voedselverspilling nieuwe vormen van burgerschap aannemen door buiten de maatschappelijke denkkaders alternatieve levensstijlen te ontwikkelen. Middels ethisch consumeren in de vorm van het consumeren van voedselafval, uit de onderzoeksgroep een bepaalde mate van onvrede over de huidige gang van zaken omtrent voedselverspilling dat sterk samenhangt met de kapitalistische invulling van de maatschappij op economisch en politiek vlak. Deze onvrede neemt de vorm aan van gezamenlijke etentjes van voedselafval, het ophalen van voedselafval of het uitdelen van voedselafval waarmee niet alleen de instrumentele waarde van het consumeren van voedselafval onderstreept wordt, maar ook de symbolische waarde getoond wordt. Door de culturele grens op te zoeken tussen afval en voedsel daagt de onderzoeksgroep maatschappelijke categorieën uit en probeert ze aan te passen. Het gezamenlijk consumeren van voedselafval is hierin een essentieel component, omdat iedereen voedsel nodig heeft en kent; en dus ook kan proeven, ruiken en beoordelen of de boodschap die de onderzoeksgroep probeert te delen een kern van waarheid bevat. Een belangrijke uitkomst van dit onderzoek betreft de conceptualisering van activisme. Tijdens mijn onderzoeksperiode heb ik geworsteld met de vraag hoe de onderzoeksgroep te definiëren, omdat ze zichzelf niet als activist zagen, maar wel activistische motieven hadden om zich in te zetten tegen voedselverspilling. Het maatschappelijke discours over activisme kent een negatieve connotatie en komt deels overeen met het wetenschappelijke discours waarbij activisten mensen zijn die zichzelf buiten de maatschappij plaatsen door een anti-reguliere levensstijl aan te nemen (zie bijvoorbeeld Barnard 2011; Sylvestre 2009 en Clark 2004). Ik pleit echter voor de bewustwording dat activisme verschillende vormen aan kan nemen en dus ook op lokaal niveau kan plaatsvinden bestaande uit burgers die hun *agency* zowel binnen als buiten de maatschappelijke kaders gebruiken om verandering in de samenleving teweeg te brengen (zie bijvoorbeeld Orlando 2011 en Grasseni 2013).

Om de hoofdvraag te beantwoorden heb ik een antropologisch perspectief ingenomen en in die trend antropologisch veldwerk ingezet met als doel het zo accuraat mogelijk beschrijven van ‘de ander’ door gedetailleerde observatie en ervaringen (Ingold 2011:230). Ik wilde begrijpen hoe een praktisch probleem als voedselverspilling ingebed is in ideaalbeelden van burgers over het benaderen van maatschappelijke problematiek en hoe het innemen van een bepaald maatschappelijk standpunt als burger, namelijk het tegen voedselverspilling zijn, uitwerkt in de praktijk. Dit resulteerde in drie maanden veldwerk, waarin ik actief heb deelgenomen aan de activiteiten die organisaties organiseerden tegen voedselverspilling en

daardoor de ruimte waarin deze actieve burgers zich in begeven heb kunnen ontdekken en leren begrijpen. Antropologisch onderzoek naar burgerinitiatieven die zich inzetten tegen voedselverspilling draagt bij aan begrip van nieuwe vormen van burgerbewegingen en maatschappelijke veranderingen in een wereld waarin veranderende machtsrelaties tussen burger, staat en machthebbende bedrijven plaatsvinden. Daarnaast kan het bijdragen aan nieuwe inzichten om voedselonzeekerheid in de toekomst te verminderen. Het toont de sociale dimensies die inherent zijn aan het handelen van consumenten. Middels dit onderzoek laat ik zien dat burgers in Nederland niet zomaar onderhevig zijn aan het kapitalistisch systeem, maar dat mensen door met elkaar samen te werken proberen een andere invulling te geven aan de sociale en economische kaders van de (lokale) samenleving door *lifestyle activism* (Lewis 2013) dat voortkomt uit *acts of citizenship* (Isin 2008). Het tegengaan van voedselverspilling is hierbij de spil in het rad, het vormt namelijk de reden waarom deze mensen samenkomen en een gedeeld doel hebben met de ideologische, sociale en instrumentele waarde die voedsel draagt. Met dit etnografisch onderzoek geef ik de leefwereld van een specifieke groep mensen zo gedetailleerd en volledig mogelijk weer, waarmee ik een toevoeging doe aan het antropologisch debat over de mogelijkheden en vormen die het 'mens-zijn' in de wereld aanneemt (cf. Ingold 2011:242).

Onderzoekscontext en methodologie

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden heeft drie maanden veldwerk plaatsgevonden. Dit veldwerk heeft plaatsgevonden in Utrecht en Amsterdam. Hier heb ik de kans gehad om een kijkje te nemen bij vier verschillende initiatieven, namelijk *Oververs*, *Taste Before You Waste Utrecht (TBYW Utrecht)*, *Taste Before You Waste Amsterdam (TBYW Amsterdam)* en *De Container*. Via *TBYW Amsterdam* ben ik ook bij twee vergaderingen geweest van het *Food Surplus Entrepreneurs Network Nederland (FSEN NL)*. *Oververs* is een kleine organisatie die het probleem van voedselverspilling op de kaart wil zetten en de consument wil stimuleren om thuis minder weg te gooien.⁶ Middels persoonlijke contacten was *Oververs* de eerste organisatie waarmee ik in contact ben gekomen. Bij *Oververs* heb ik zowel aan diners deelgenomen, als geholpen met de voorbereidingen voor diners en bedrijfsuitjes. Zij verzamelen hun voedselafval bij een select groepje winkels waar ze persoonlijk contact mee hebben gezocht en halen dan een of twee dagen voordat een diner of lunch georganiseerd wordt het eten bij deze winkels op. Het eten wordt vervolgens door de dienstdoende kok beoordeeld op geur, smaak en houdbaarheid.

Via *Facebook* kwam ik terecht bij *TBYW Amsterdam*. Het doel van *TBYW Amsterdam* is: '*consumenten bewust te maken van de enorme hoeveelheid eetbaar voedsel die wij als maatschappij dagelijks weggooien en informatie verstrekken over hoe dit voorkomen kan worden*'.⁷ Hier heb ik twee keer per week deelgenomen aan gezamenlijke activiteiten, zoals de *free food market* en de wekelijkse diners in een buurtcentrum. Bij *TBYW Amsterdam* heeft de oprichter een netwerk opgebouwd in een straat van Amsterdam waar ze bijna iedere dag eten ophalen. De winkeliers weten dat de vrijwilligers komen en zetten vaak het voedselafval al klaar. Het eten wordt dan door vrijwilligers beoordeeld wanneer ze gaan koken voor een diner, of door de mensen zelf die het eten meenemen op een *free food market*. Ook wordt het eten twee dagen in de week naar goede doelen gebracht.

Via *TBYW Amsterdam*, leerde ik ook *TBYW Utrecht* kennen dat nog in de startblokken staat. Een aantal fanatieke nationale en internationale studenten organiseren wekelijks tot dagelijks voedsel pick-ups bij winkels in Utrecht en organiseren daarmee evenementen of brengen het eten naar een goed doel. Ze proberen om een netwerk op te bouwen zodat ze een reguliere route kunnen hanteren om voedselafval op te halen. Bij *TBYW Utrecht* heb ik geholpen met het voorbereiden van een evenement en ben ik mee geweest om eten op te halen. Tijdens het ophalen van voedselafval kwamen we er echter achter dat we eigenlijk niet wisten waar we

---

⁶ www.oververs.nl laatst bezocht op 10.08.2015

⁷ www.tastebeforeyouwaste.nl laatst bezocht op 11.08.2015

al het opgehaalde afval moesten laten. Het opgehaalde afval van *TBYW* Utrecht heeft nog niet zo'n duidelijke bestemming als dat van *TBYW* Amsterdam of *Oververs*.

De Container is een project dat nog in ontwikkeling was, en waarvan ik vergaderingen heb mogen bijwonen. Helaas is de ontwikkeling van *De Container* gestopt vlak na mijn veldwerk, omwille van tekort aan beschikbare tijd van de initiatiefnemers. Het idee was echter om een restaurant op te zetten in Utrecht waarin gekookt wordt met voedselafval. Het moest niet alleen om het eten van voedselafval draaien maar ook om de beleving van voedselafval zodat mensen niet alleen middels het eten van voedselafval geconfronteerd werden met het probleem van voedselverspilling. Bij de pilot van *De Container* werd een briefje uitgedeeld waarop iedereen de producten moest schrijven die hij of zij het meest verspilde. De briefjes werden opgehaald en opnieuw uitgedeeld en nu moest iedereen oplossingen bedenken voor het veel verspilde product. Op deze manier aten de mensen niet alleen voedselafval maar werden ze ook door dit spelletje geconfronteerd met voedselverspilling.

Tot slot is *FSEN NL* een netwerk dat probeert om alle mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling met elkaar in contact te brengen zodat er een voedsel surplus netwerk ontstaat waarin vraag en aanbod van voedselafval gereguleerd wordt.⁸ Ik heb twee van de maandelijkse vergaderingen bijgewoond van *FSEN NL*, waarbij iedereen die wilde zich kon aansluiten en mee kon praten over voedselverspilling. Alle organisaties gebruiken gezamenlijke voedsel-evenementen als een manier om voedselverspilling op de kaart te zetten. Diners, hapjes of lunches of andere vormen van samenkomsten worden georganiseerd rondom en van voedselafval; voedsel dat volgens de reguliere beoordelingen van consument en verkoper in de vuilnisbak belandt.

Gedurende dit veldwerk is de meest gebruikte onderzoeksmethode participerende observatie geweest omdat veel activiteiten in grotere groepen plaatsvonden waardoor ik gemakkelijk kon meedoen met de activiteit maar ondertussen ook de groepsdynamiek kon bestuderen. Participerende observatie maakt het ook mogelijk om mensen aan de aanwezigheid van een onderzoeker te laten wennen voordat interviews of focusgroepen plaatsvinden en creëert ruimte voor informele gesprekken. Door het deelnemen aan het maken van diners, het bijwonen van etentjes, het meedoen aan *free food markets*⁹ of het ophalen van voedsel dat later verwerkt wordt tot heerlijke maaltijden, kreeg ik de kans om een kijkje te nemen in de wereld van voedselverspilling. Ik kon vrijwel direct meehelpen als vrijwilliger bij activiteiten die door de onderzoeksgroep georganiseerd werden en kon op die manier iets terug doen voor de informatie die zij aan mij gaven. Op die manier kon ik reciprociteit bewerkstelligen en hadden de deelnemers van de onderzoeksgroep ook een beweegreden om mij te woord te staan. De eerste weken van het onderzoek heb ik vooral deelgenomen en geluisterd naar gesprekken om erachter te komen wat belangrijke onderwerpen zijn tijdens activiteiten, zoals studie, hobby's, werk, frustraties maar ook discussiepunten over levensstijlen. Vervolgens ben ik tijdens het koken of andere gezamenlijke activiteiten vragen gaan stellen in de groep over waarom mensen (vrijwillig) meededen aan deze activiteiten en of mijn gevonden veronderstellingen over voedselverspilling en hun motivatie overeenstemde met hun visie op wat ze deden. Voor mij was deze datatriangulatie van groot belang want op die manier ben ik erachter gekomen dat mijn theoretische begrippenkader niet overeenstemde met het begrippenkader van de onderzoeksgroep. Zo noemde ik de onderzoeksgroep in eerste instantie activisten, terwijl zij zichzelf absoluut niet identificeerde als activist. Gedurende het onderzoek heb ik daar waar de mogelijkheid was, voorafgaand aan activiteiten of volgend na activiteiten informele gesprekken gevoerd met participanten aan de hand van topiclijsten. Tot slot heb ik individuele gesprekken en interviews gehouden aan het einde van mijn veldwerkperiode om mijn veronderstellingen te bevestigen of juist te ontkrachten. Een andere vorm van datatriangulatie is het raadplegen van literatuur en in het bijzonder casussen die overeen lijken te komen met mijn eigen

⁸ <http://fsenetwork.org/> laatst bezocht op 07.08.2015

⁹ Een *free food market* is een verzameling van voedselafval dat is opgehaald in een buurt in Amsterdam en vervolgens door vrijwilligers gratis wordt uitgedeeld in het stadscentrum op de markt waar reguliere winkeliers hun producten verkopen.

onderzoeksveld. Hierdoor ontstaat een eigen (wetenschappelijk) begrippenkader waardoor ik mezelf kon abstraheren van het veld en begrippen en concepten in het veld kon plaatsen die ik eerder op basis van veldwerk niet zag. Reflectie vanuit de literatuur helpt om een begrippenkader op te stellen met betrekking tot je onderzoeksveld, maar ook om op het eerste oog kleine verschillen tussen onderzoeksgroepen op te merken en zo het wetenschappelijke begrippenkader over te nemen of juist niet. Concepten als *acts of citizenship*, *lifestyle activism*, *social embeddedness*, *lokaliteit*, *ethische consumptie en solidariteit* ben ik niet tegengekomen in het veld, maar zal ik wel gebruiken om de onderzoeksbevindingen te duiden. Alle data die voorkomt in deze thesis, komt voort uit drie maanden voorafgaand veldwerk. Quotes, vignetten en situatiebeschrijvingen in deze thesis zijn afkomstig van de dataverzameling tijdens dit veldwerk.

De duale rol van de antropoloog in het veld

Tijdens mijn onderzoek had ik twee rollen, enerzijds was ik onderzoeker, maar anderzijds was ik ook een actieve burger die zich richtte op het vervullen van zijn plichten als burger. Mijn dubbele rol als onderzoeker en als actieve burger in het veld leverde soms een lastige situatie op. Deze situaties lieten me echter ook realiseren dat alleen door het deelnemen aan activiteiten, ik diepgang kon creëren in mijn onderzoek door het vertrouwen van mensen te winnen en persoonlijk te ervaren wat mensen aanzet om actie te ondernemen tegen voedselverspilling. Dit komt overeen met de stelling die Hale (2006) plaatst over antropologen die onderzoek doen naar activisme, namelijk dat de activistische antropoloog altijd tweezijdige trouw moet verlenen, enerzijds aan de wetenschap en anderzijds aan een politieke strijd. Jeffrey Juris (2008:6) is een antropoloog die onderzoek heeft gedaan naar de activistische beweging tegen mondiale bedrijfsmacht en hij schrijft dat hij regelmatig in zijn onderzoek politieke standpunten aannam in lijn met bepaalde activisten en daardoor in een ongemakkelijke positie terecht kwam waarin hij de balans tussen onderzoeker en deelnemer telkens weer moest opmaken. Een vergelijkbaar ethisch dilemma deed zich voor toen ik gevraagd werd om mensen met elkaar in contact te brengen zodat ze eten aan elkaar konden afleveren. Natuurlijk vond ik dat geen probleem om te doen, maar uiteindelijk bleek een van de twee partijen niet akkoord te gaan en was ik bang voor mijn positie als onderzoeker, want misschien trok de persoon in kwestie zich de afwijzing persoonlijk aan, of werd de schuld bij mij gelegd. Betrokkenheid in het veld is waar ik naar op zoek ging tijdens mijn veldwerk, maar deze mate van betrokkenheid bracht mijn positie als onderzoeker ook in het gedwee. Ik besloot de desbetreffende persoon te bellen en heb de situatie precies uitgelegd en gevraagd om haar begrip. Gelukkig was het probleem op deze manier opgelost.

Berglund (2001) en Low & Merry (2010:212) waarschuwen de onderzoeker dat wanneer deze veldwerk gaat doen, het voorkomt dat de onderzoeksgroep de onderzoeker als expert ziet of dat de aanwezigheid van de antropoloog in het veld de situatie beïnvloedt. Wanneer onderzoek wordt gedaan naar activisme of naar een bepaalde beweging, is het dus aan de onderzoeker om zich af te vragen welk veld precies onderzocht wordt; namelijk het veld zoals het eruit ziet onder zijn invloed en kennis, of het veld zoals het in origine is. Deze vraag kwam regelmatig aan de orde tijdens mijn veldwerkperiode, gezien ik als enige persoon bij verschillende organisaties hebben kunnen kijken en meelopen. Ik werd al gauw aangesproken als de ervaringsdeskundige en ingezet tijdens activiteiten om mensen aan te spreken of om eten mee te krijgen. Dat is een lastige situatie, want je wilt enerzijds dat mensen je aardig vinden en behulpzaam zijn, maar anderzijds wil je als onderzoeker ook de onderzoekssituatie niet beïnvloeden. Hoewel iedere situatie om een andere benadering en verschillende overwegingen vraagt, heb ik tijdens mijn veldwerk geprobeerd situaties zo natuurlijk mogelijk te laten verlopen door mensen niet afhankelijk van mij te laten zijn. Wanneer bijvoorbeeld iemand aangesproken moest worden in een winkel, hield ik mij afzijdig zodat ik de situatie kon opnemen en analyseren en op die manier zo min mogelijk zou beïnvloeden.

Dit brengt meteen de volgende uitdaging van antropologisch veldwerk naar voren, namelijk dat antropologen verantwoordelijk zijn voor kennis die ze produceren over een specifieke groep mensen en de potentiële gevaren die deze inzichten met zich meebrengen (Low & Merry 2010:211). Als antropoloog overweeg je hoe je de onderzoeksgroep beschermt, maar toch zorgt voor een realistisch beeld van de onderzoeksgroep. Deze overweging heeft me doen besluiten om alle namen van onderzoeksparticipanten, maar ook van specifieke locaties en winkels te fingeren of achterwege te laten. Het is niet zo dat ik denk dat mensen kwade bedoelingen hebben met de kennis die ik produceer over deze onderzoeksgroep, maar gevolgen zouden kunnen zijn dat wettelijke overtredingen in kaart worden gebracht, of dat contacten waar eten wordt opgehaald worden ingenomen door anderen. Ook kunnen uitspraken over andere organisaties gevoelig liggen, waardoor deelnemers gekwetst worden. Door het fingeren van de namen en locaties voorkom ik deze situaties.

Tijdens het uitvoeren van onderzoek en de daaropvolgende analyse en interpretatie wordt kennis geproduceerd door de antropoloog. Kennisproductie is een belangrijk argument om activistische antropologie uit te voeren, want door in dialoog te treden met de onderzoeksgroep, wordt iedereen gehoord in het debat. Daar waar kennis normaal gesproken eenzijdig is, of vanuit één specifiek standpunt wordt opgesteld, worden deze praktische en ethische problemen nu opgelost door activisten een stem te geven (Speed 2006:72). De uitdaging voor de antropoloog is dan om kritisch te blijven analyseren terwijl deze tegelijkertijd in een politiek discours getrokken wordt (Speed 2006:74). In deze kritische analyse is het ook van belang dat de antropoloog zich bewust blijft van de manier waarop kennisproductie plaatsvindt. Ingold (2011) beargumenteert namelijk dat kennis geen vaststaand gegeven is, maar iets dat mensen opdoen door zich door tijd en ruimte te bewegen; het is een lappendeken van invloeden (Ingold 2011:153). Zowel de kennis van de onderzoeksparticipanten, als die van de antropoloog is fluïde en beweeglijk. De denkkaders waarin we als wetenschappers data betekenis geven, worden geconstrueerd uit de bestaande interpretatieve denkkaders die we cultureel/ politiek/ wetenschappelijk/ maatschappelijk gezien aanleren en daarmee ontkennen we in zekere zin de diversiteit die kennis die we opdoen omvat. Met dit inzicht heb ik mijn eigen verzamelde data geanalyseerd vanuit het begrippenkader van mijn onderzoeksgroep, maar ook vanuit het begrippenkader van reeds geschreven wetenschappelijke literatuur om op die manier de interpretatie van de data vanuit verschillende perspectieven te kunnen interpreteren en betekenis te geven.

Een vooruitkijkende blik

Nu, na ruim drie maanden veldwerk, zijn alle verzamelde data omgezet in een thesis door de data te analyseren en te interpreteren. De thesis is opgebouwd in vijf hoofdstukken en is opgezet vanuit het idee dat voedselafval zorgt voor de organisatiestructuur rondom het tegengaan van voedselverspilling; voedselafval inspireert mensen tot het aannemen van bepaalde normen en waarden en tot slot vormt voedselafval de ruimte waarin deze waarden en normen geuit worden. Deze vormgeving is in navolging van Juris (2006) en zijn onderzoek naar anti-mondialisering activisten waarin digitaal netwerken de *norm*, *form* en *technology* bepaalt voor dit activistische netwerk. Dit, het eerste hoofdstuk, bestaat uit de introductie. Vervolgens laat ik zien hoe de organisaties die zich inzetten tegen voedselverspilling zich organiseren en binnen welke context dit plaatsvindt. Ik beargumenteer dat burgers die zich inzetten tegen voedselafval *lifestyle* activisten zijn, die hun levensstijl aanpassen doordat ze zich bewust worden van het probleem van voedselverspilling en aangestuurd worden door *acts of citizenship*. Tot slot van hoofdstuk twee laat ik zien hoe lokaliteit en *social embeddedness* een belangrijke rol spelen in de organisatie van de initiatieven en het verschil tussen de theoretische concepten en de praktische overwegingen die gemaakt worden. In hoofdstuk drie beargumenteer ik dat de onderzoeksgroep ethische en politieke consumptie van voedsel gebruikt om kritiek te uiten op het mondiale voedselsysteem. Ze maken ethische overwegingen omtrent het consumeren van voedsel en hangen alternatieve levensstijlen aan op basis van deze overwegingen. Voedselafval is het

middel waarmee de leidende norm in de levensstijl bepaald wordt en wordt een *scale of responsabilization* (Lewis 2014). In het laatste empirische hoofdstuk, hoofdstuk 4, toon ik aan dat de organisaties een *new social movement* vormen, maar ook laten ontstaan door voedselafval te gebruiken om een maatschappelijke boodschap uit te dragen. De onderzoeksgroep legt normen en waarden bloot die in hun ogen niet langer in het middelpunt staan ten midden van een kapitalistische samenleving, met als kernwaarden moraliteit ten opzichte van mens en milieu. Deze kernwaarden wil ik samenvatten als het gebrek aan solidariteit in de hedendaagse samenleving. De onderzoeksgroep geeft hun burgerschap een nieuwe invulling door actief deel te nemen op maatschappelijk vlak waardoor maatschappelijke vraagstukken ontstaan over voedselverspilling, maar daarnaast ook over de omliggende context waarbinnen voedselverspilling plaatsvindt. In het concluderende hoofdstuk beargumenteer ik dat het tegengaan van voedselverspilling een manier is om impliciet uiting te geven aan protest tegen de (kapitalistische) inrichting van de Nederlandse samenleving. Ik wil laten zien dat het in eerste instantie lijkt alsof voedselverspilling *an sich* simpelweg een tastbaar fenomeen is dat in de samenleving plaatsvindt en herkenbaar is voor iedereen, maar naarmate de scriptie vordert zal blijken dat het geherdefinieerde voedsel enerzijds een instrument is om verandering te stimuleren in consumentgedrag en misschien zelfs de maatschappij, en anderzijds de sociale, culturele en politieke kracht van voedsel om mensen te binden onmisbaar is in dit proces. In eerste instantie lijkt voedsel een toegankelijk- en daarmee vervangbaar, instrument, maar het is juist een essentieel onderdeel van het beoogde doel van de burgers die zich inzetten tegen voedselverspilling.

Twee

Hoe voedselafval burgerinitiatieven vormgeeft

Tijdens mijn veldwerkperiode en ook tijdens het schrijfproces komt voedselverspilling steeds meer in de schijnwerpers te staan in het publieke debat. Nederland is gastheer van de *No More Food Waste* conferentie¹⁰, Het Parool besteedt een voorpagina aan supermarktketens die op zoek zijn naar een oplossing voor hun voedselverspilling¹¹ en de Volkskrant schrijft onder de tien geboden van goed eten: *'Gij zult niet verspillen'*¹². Voedselverspilling ligt dus onder de loep, ook bij de consument. Burgerinitiatieven worden opgezet om voedselverspilling onder mede consumenten aan te kaarten. Deze initiatieven zijn voornamelijk kleinschalig en worden opgezet vanuit lokaal perspectief, maar daarbij wordt wel in acht genomen dat voedselverspilling onderdeel is van een mondiaal proces. In de Randstad bevinden zich meerdere burgerorganisaties en bedrijven die zich bekommeren om voedselverspilling. De verschillende mensen die ik ontmoet heb zijn jonge burgers; creatief, ondernemend en idealistisch. De meeste van hen zijn student of jong maatschappelijk ondernemer die iets willen toevoegen of veranderen aan de maatschappij. In eerste instantie is het doel om een politiek, maatschappelijk en cultureel statement te maken wanneer ze zich inzetten tegen voedselverspilling, maar dit hangt samen met vermaak, nieuwe sociale contacten en lekker eten. In dit hoofdstuk zal ik de context waarin actie tegen voedselverspilling wordt ondernomen uiteenzetten; namelijk in een liberale kapitalistische samenleving. Dit houdt in dat processen van mondialisering een wereldwijd economisch en cultureel systeem hebben doen ontstaan waarin privatisering een grote rol speelt en internationale bedrijven grote machtshebbers zijn, terwijl de politiek nog altijd binnen nationale landsgrenzen of regionaal wordt georganiseerd (Royrvik 2011:3). De invulling van de samenleving in navolging van het kapitalisme werkt volgens de onderzoeksgroep consumentisme in de hand waardoor de waarde van voedsel wordt onderschat. Mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling proberen een maatschappelijk statement te maken door middel van *lifestyle activism* in reactie op het centraal stellen van consumeren binnen het bepalen van normen en waarden tussen mensen onderling. Praktische uitwerkingen van dit *lifestyle activism* zijn het ophalen en verwerken van eten dat wordt weggegooid, het organiseren van diners met eten dat wordt weggegooid, het organiseren van *free food markets* met eten dat wordt weggegooid en het aanbieden van bedrijfsetentjes met eten dat wordt weggegooid. De theoretische concepten lokaliteit en *social embeddedness* spelen hierbij een belangrijke rol, omdat dit op ideologisch vlak persoonlijke betrokkenheid bewerkstelligt en mondiale processen ontkracht bijvoorbeeld door het niet eten van eten uit de supermarkt (Royrvik 2013:4). In de praktijk maken lokaal georiënteerde sociale netwerken en lokaal geplaatste organisaties de actie tegen voedselverspilling hanteerbaar. Bij het bepalen van de vorm die de organisatie aanneemt en de invulling van de etentjes die rondom voedselafval georganiseerd worden is voedselafval bepalend. Om bijvoorbeeld voedselafval in een wekelijks etentje te kunnen aanbieden is de onderzoeksgroep afhankelijk van het aantal winkeliers dat voedsel wil aanbieden, de hoeveelheid voedselafval die over is, en van het aantal mensen dat komt eten. De titel van dit hoofdstuk is dan ook *'Hoe voedselafval burgerinitiatieven vormgeeft'*, omdat voedselafval de vorm van organisatie aanstuurt voor de organisaties.

Kapitalisme: de verspillingmachine?

'Het goede leven, is het leven dat zoveel mogelijk van alles heeft, dat is het beeld dat iedereen heeft. Het gaat vaak meer over kwantiteit dan kwaliteit en dat zie je ook gewoon in het voedselsysteem.'

¹⁰ No More Food To Waste Conference 16-19.06.2015 Den Haag, <http://www.nomorefoodtowaste.nl/> laatst bezocht op 12.08.2015

¹¹ Het Parool *'Actie tegen voedselverspilling'*. 10.07.2015

¹² De Volkskrant *'Spil in de pan'*. 21.07.2015

Er wordt ontzettend veel geproduceerd: we produceren twee keer zoveel als dat we nodig hebben. Maar de kwaliteit is gewoon bagger, niet iedereen heeft genoeg, niet iedereen eet gezond, je hebt allemaal biologisch eten dat wordt geproduceerd dat veel beter is voor de planeet maar dat wordt allemaal weggegooid omdat het te duur is voor mensen om dat dan te kopen en vervolgens allemaal monoculturen houden wat gewoon een hartstikke slechte manier van produceren is en dan ga je dat in stand houden terwijl je aan de andere kant goed eten aan het weggooid bent'¹³

Mensen zien het goede leven volgens Mara als een leven van overvloed. In de ogen van de onderzoeksgroep is voedselverspilling een gevolg van de industrialisatie van voedselproductie waarbij steeds meer voedsel geproduceerd wordt maar de kwaliteit minder wordt. Consumenten hebben de middelen om veel voedsel te kopen, maar zien de waarde ervan niet in. Voedselverspilling is onderdeel van de dagelijkse routine van consument, producent en verkoper. Het is zo gewoon dat winkeleigenaren bereid zijn om het eten dat ze uitsélectioneren als afval weg te geven. In de Facebookgroep van een van de organisaties spreekt men over winkeleigenaren die de ophaaldienst het liefst dagelijks of op z'n minst meerdere dagen in de week wil zien, om zo van zijn of haar afval af te komen. Tijdens vergaderingen van FSEN NL wordt geprobeerd een betrouwbaar netwerk van vraag en aanbod op te stellen zodat het verspilde eten met regelmaat opgehaald kan worden. Zoals Mara zegt: *'we produceren meer, veel meer dan dat we nodig hebben'*. Voedselverspilling is -volgens de onderzoeksgroep, een onvermijdbare uitkomst van het hedendaagse kapitalisme waarbij winstmaximalisatie centraal staat. En dat is precies waar ze zich tegen willen verzetten. Door het eten en verwerken van voedsel dat verspild wordt geeft de onderzoeksgroep uiting aan hun onvrede over het kapitalistische systeem waarbinnen gestreefd wordt naar winstmaximalisatie en zowel consumenten als producenten een winst oogmerk hebben (Kottak 2011:171).

Tot nu toe wordt in de wetenschappelijke context wordt gesproken over *freegans* om mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling te duiden. Een term die op de freegan.info¹⁴ website omschreven wordt als: *'people who employ alternative strategies for living based on limited participation in the conventional economy and minimal consumption of resources. Freegans embrace community, generosity, social concern, freedom, cooperation, and sharing in opposition to a society based on materialism, moral apathy, competition, conformity, and greed'*. *Freegans* zijn mensen die de reguliere kapitalistische maatschappij boycotten waarbij hun levensstijl het instrument is om activisme uiting te geven (cf. Barnard 2011). Ze hangen normen en waarden aan, en hebben gebruiken die contrasterend zijn met de reguliere maatschappij en uiten dit middels hun levensstijl die gebaseerd is op de kernwaarden van vrijgevigheid, sociale waarde, vrijheid, samenwerking en een deeleconomie. Volgens *freegans* en eveneens volgens wetenschappers is het kapitalistische systeem de veroorzaker van de verspilling die plaatsvindt doordat winstmaximalisatie, hebberigheid en individualisme de leidraad vormen in het leven.

Socioloog Urry (2010) beargumenteert zelfs dat het produceren van afval centraal staat in de neoliberale kapitalistische samenleving. In zijn artikel *'Consuming the Planet to Excess'*, beargumenteert hij dat door het economisch en cultureel systeem van het kapitalisme mensen de notie krijgen dat om opvallend te zijn, iets verspillend moet zijn of in overvloed. Dat betekent dat het produceren van overvloed het doel wordt voor producent en het hebben van overvloed het doel is voor consument om welvaart te tonen. Dit ondersteunt het argument van Mara, genoemd in bovenstaand citaat die stelt dat het 'goede leven' door mensen gezien wordt als een leven vol overvloed, niet kwaliteit maar kwantiteit staat centraal. Gidwani & Reddy (2011) laten in een studie naar de Indiase historie zien dat in de kapitalistische samenleving de categorie afval moet bestaan als tegenhanger van producten met waarde. Zonder afval bestaan waardevolle producten in de kapitalistische maatschappij niet en daarom zal het moeten voortbestaan. De socioloog O'Brien (2007) stelt dat er gesproken zou moeten worden over *'rubbish societies'* waarin instituties, praktijken en uitvindingen vormgeven aan wat gedefinieerd wordt als afval. Als gevolg van een ingebed economisch en cultureel kapitalistisch systeem stelt

¹³ Interview Mara, 07.05.2015, Amsterdam

¹⁴ <http://freegan.info/> laatst bezocht op 10.08.2015

de landbouwwetenschapper Ikerd (2008) dat met kapitalisme en de continue drang naar meer productie en consumptie, vraagstukken opkomen over ecologische, sociale en economische duurzaamheid. Politiek activist Mander (2012) gaat een stap verder door te stellen dat kapitalisme leidt tot crisissen op economisch vlak, politiek vlak, maar vooral op ecologisch vlak zoals in de voedselsector, de olievoorzieningen, klimaatverandering, en de beschikbaarheid van drinkwater. Hij schrijft: *'All of these crises share the same root cause: planet wide immersion in a uniform economic system that requires continuous rapid growth and constant wealth expansion for its own viability and in order to sustain the institutions and the people who sit at the top of the process'* (Mander 2012:4). Ook de onderzoeksgroep maakt zich zorgen over de mate waarin de hedendaagse consument consumeert en de sociale en milieutechnische consequenties die het zal hebben, dat uit zich in hun actie tegen voedselverspilling. In hoofdstuk drie wordt uitgelegd waarom de onderzoeksgroep zich zorgen maakt en welke waarden en normen zij als alternatief aannemen. Een belangrijke opmerking hierbij is dat de zowel de onderzoeksgroep als de wetenschappers de onderliggende instituties van het systeem aanklaarten als de reden waarom kapitalisme stand houdt. Het kapitalistisch systeem is dan geen afgebakend economisch beleid, maar een verweven systeem met economische, politieke, sociale en culturele componenten. Voedselverspilling is niet alleen een consequentie van een economisch beleid, maar ook van een maatschappelijke gewoonte.

Dit heeft volgens de socioloog Bauman (2010) als gevolg dat consumenten in het middelpunt is komen te staan van het leven en invulling geeft aan de ideeën over moraliteit. Het is precies deze gewoonte die *freegans* willen veranderen door aandacht te vragen voor voedselverspilling in het publieke debat. Voor Elli, een van de koks, was deze bewustwording aanleiding om haar levensstijl te veranderen: *'Eerder werkte ik in het theater waar ik steeds een knagend gevoel had dat ik aan het negeren was wat we stuk maken in de wereld. Ik wilde meer duurzaamheid en werd anti 'consumentisme' of nouja, anticonsumentisme kan ik niet zeggen maar het moet niet je enige drijfveer zijn. We werken nu om te verdienen zodat we kunnen consumeren. We willen meer verdienen alleen maar om meer te consumeren. Ten midden van ons leven staat dus consumeren. Terwijl toen ik buiten de stad ging wonen werd ik geconfronteerd met hetgene dat wij aan het vernielen zijn: de natuur.'*¹⁵ Het teveel inkopen en daardoor verspillen van voedsel is onderdeel van de gewoonte om niet dat te consumeren wat levensbehoefstig is, maar een onbeperkte hoeveelheid te consumeren, simpelweg omdat het kan (cf. Clark 2004:28) . Niet de kwaliteit van het voedsel doet ertoe maar de kwantiteit die verkocht en gekocht kan worden.

Zoals de omschrijving van *freegans* laat zien, willen zij juist het tegenovergestelde met betrekking tot mate van consumptie, dus geen overconsumptie, maar het verminderen van consumptie staat bij hun centraal. De organisaties binnen mijn onderzoek geven invulling aan deze norm door het verwerken van voedselafval. Dit kan zijn door het ophalen van voedselafval of etentjes, lunches of *free food markets* te organiseren waar aangetoond wordt dat het voorkomen van voedselverspilling niet moeilijk is. Op de website van *TBYW Amsterdam* staat in een blog van een van de vrijwilligers: *'Ik wil kieskeurige eters en thuishokken inspireren hun koelkasten door te spitten en te beginnen met het roerbakken, husselen, en mixen van groentes en fruit tot een heerlijke maaltijd. Je zult zien dat het helemaal niet zo moeilijk is iets lekkers te maken met weinig middelen. Als wij met 'lelijk' groente en fruit een diner kunnen voorbereiden voor meer dan twintig eters, kan jij het ook.'*¹⁶ Voedselafval stuurt de manier van organiseren aan die de mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling hanteren. Ze organiseren diners om mensen bewust te maken van voedselverspilling, maar ook om het opgehaalde afval te kunnen slijten. Wat de in de literatuur genoemde *freegans* in overeenstemming hebben met de onderzoeksgroep is dat voedselverspilling als een gevolg wordt van het centraal stellen van consumeren, terwijl er niet in acht wordt genomen welke uitwerking dat heeft op de medemens of de natuur. In de volgende paragraaf laat ik de variëteit binnen de onderzoeksgroep zien en

¹⁵ Informeel gesprek Elli, 25.02.2015, Utrecht

¹⁶ Gevonden op de website van Taste Before You Waste Amsterdam: <http://www.tasteforeyouwaste.com/blog.html> laatst bezocht op 11.08.2015

beargumenteer ik waarom ik het van belang vind om niet iedere burger die zich inzet tegen voedselverspilling als *freegan* te bestempelen.

Lifestyle activism

Voedsel wordt door verschillende bewegingen ingezet om zich af te zetten tegen de kapitalistische maatschappij. De punk-beweging onttrekt zich van de reguliere samenleving door onder andere veganistisch te eten, door te *dumpster diven*¹⁷ en door andere bereidingswijze van eten te hanteren (Clark 2004; Sylvestre 2009). *Freegans* daarentegen bewegen zich meer binnen de culturele, sociale en politieke contouren van de maatschappij, om op die manier een breder publiek aan te spreken om alternatieve sociale en economische relaties op te zetten (cf. Edwards & Mercer 2013 en Barnard 2011). In Australië hebben Edwards en Mercer (2013) onderzoek gedaan naar *freegans*: voornamelijk studenten die zich publiekelijk inzetten tegen voedselverspilling door etentjes te organiseren en te *dumpster diven*. Barnard (2011) schrijft over zijn etnografisch onderzoek naar *freegans* in New York dat hun doel is om alternatieve instituten te ontwikkelen die mensen kunnen voorzien van hun behoeftes buiten het kapitalistisch systeem om (Barnard 2013:424). Belangrijk is dat *freeganism* een levensstijl omvat die zich op meerdere vlakken uit dan alleen op inzet tegen voedselverspilling, zoals woningen kraken en veganistisch eten (Edwards & Mercer 2013, Barnard 2013). In het beginstadium van het onderzoek identificeerde ik mijn onderzoeksgroep ook als *freegans*, maar wanneer ik vroeg of mensen de term *freeganism* kende of zich ermee associeerde, kreeg ik afwerende reacties. Ik vroeg vervolgens of ze zichzelf dan als voedselactivist zagen, de reacties waren meestal in deze trend: *'Bij het woord activist zie ik meteen spandoeken voor me, ik moet denken aan anarchisme en nooit meer mogen drinken. Nee eigenlijk ben ik meer een mengvorm, ik zet me in tegen voedselverspilling, binnen het maatschappelijk kader.'*¹⁸

Er was een uitzondering op deze regel, en zelfs deze onderzoeksparticipant zei dat hoewel ze een hele bewuste levensstijl had en zich op verschillende fronten inzette voor een betere samenleving, ze dacht dat de echte activist haar misschien niet als activist zal zien¹⁹. Ik wil -gezien de variëteit in de onderzoeksgroep met betrekking tot motieven, inzet en levensstijl, de onderzoeksgroep dan ook niet duiden als *freegans*. Een tweede reden is dat het verschil tussen beiden groepen is dat de *freegans* zich verzetten tegen de reguliere samenleving door een andere levensstijl aan te nemen waarbij voedselverspilling een van de aandachtspunten is, terwijl de onderzoeksgroep het consumeren van voedselafval als leidraad neemt voor hun alternatieve levensstijl. *Freegans* vullen hun levensstijl met activiteiten die anti-consumenitisme zijn, terwijl alternatieve vormen van consumeren juist de kracht vormen waarmee de onderzoeksgroep een statement wil maken. De onderzoeksgroep heeft in overeenstemming met de *freegans* dat in ze voedselverspilling zien als een probleem van de hedendaagse samenleving en er actie tegen ondernemen. Beiden laten zien dat ze vinden dat voedselverspilling zonde is omdat mensen het voedsel nog kunnen eten. Ook onderbouwen beide groepen hun actie tegen voedselverspilling met ethische overwegingen, namelijk dat voedselverspilling consequenties heeft op het gebied van sociale ongelijkheid en een negatieve uitwerking op het milieu (Edwards & Mercer 2013:180). De onderzoeksgroep komt dus wel deels overeen met de normen en waarden die *freegans* belangrijk achten, maar mijns inziens is het niet dezelfde groep. De meeste mensen uit de onderzoeksgroep zijn geen burgers die zich inzetten voor verschillende doeleinden zoals activisten doorgaans bestempeld worden, maar richten zich op een maatschappelijk probleem vanuit lokaal perspectief. Tijdens mijn onderzoeksperiode heb ik geworsteld met de vraag hoe de onderzoeksgroep te definiëren, omdat ze zichzelf niet als activist zien, maar wel activistische motieven hebben om zich in te zetten tegen

---

¹⁷ *Dumpster diven* is het zoeken en eten van voedsel dat weggegooid is omdat het over datum, beschadigd (verpakking) of anderszins onverkoopbaar is.

http://www.voedselencyclopedie.nl/skippen_oftewel_dumpster_diving_of_ook_wel_containerduiken

¹⁸ Interview Jiska, 18.03.2015, Utrecht

¹⁹ Interview Mara, 07.05.2015, Amsterdam

voedselverspilling. Het maatschappelijke discours over activisme kent een negatieve connotatie en komt deels overeen met het wetenschappelijke discours waarbij activisten mensen zijn die zichzelf buiten de maatschappij plaatsen door een alternatieve levensstijl aan te nemen onder andere met betrekking tot voedsel (zie bijvoorbeeld Barnard 2011; Sylvestre 2009 en Clark 2004). Ik pleit echter voor de bewustwording dat activisme verschillende vormen aan kan nemen en dus ook op lokaal niveau kan plaatsvinden met burgers die hun *agency* inzetten om zowel binnen de maatschappelijke kaders als buiten de maatschappelijke kaders verandering in de samenleving teweeg te brengen (zie bijvoorbeeld Orlando 2011 en Grasseni 2013). Door de verschillen onderling zie ik de onderzoeksgroep als een heterogene groep burgers (van student, tot kok, tot ondernemer), die ontstaat als reactie op voedselverspilling in de hedendaagse samenleving doordat ze hun *agency* als burger inzetten om maatschappelijke bewustwording te creëren. Met *agency* verwijs ik naar het idee dat individuen of groepen bepaalde acties ondernemen die cultuur creëren of transformeren (Kottak 2011:72). Isin en Nielsen (2008) noemen soortgelijke activiteiten *acts of citizenship*.

Acts of citizenship zijn gebeurtenissen die burgers, vreemdelingen, buitenstaanders, transformeren in politieke uitingen waarin nieuwe actoren in de vorm van actieve burgers opkomen door nieuwe ruimtes van strijd te creëren (Isin & Nielsen 2008:39). Burgers noemen zichzelf dus geen activist, want ze reageren enkel op een gebeurtenis om vervolgens weer hun reguliere levensstijl op te pakken. In een onderzoek naar *acts of citizenship* in de Canadese provincie Ontario over het sluiten van scholen beargumenteert de geograaf Basu (2007) dat door het neoliberale besturingssysteem bestuursleden op provinciaal niveau geen inzicht hebben in welke behoeftes burgers op lokaal niveau hebben waardoor beleid wordt geïmplementeerd dat niet overeenkomt met de lokale behoeftes. Dit roept massale protestacties op van burgers in de vorm van *acts of citizenship*. Opvallend aan Basu's (2007) bevindingen is dat burgers samenkomen met verschillende sociale, culturele, politieke en economische achtergronden bewogen door een maatschappelijk probleem. Binnen mijn onderzoeksgroep is de variëteit tussen de deelnemers ook groot wanneer het aankomt op hun sociale, culturele en politieke achtergrond, maar allen detecteren ze het probleem van voedselverspilling in de samenleving en ondernemen ze daar collectief actie tegen. Wanneer hun doel is bereikt, zouden ze hun aangepaste levensstijl in theorie kunnen loslaten en hun reguliere levensstijl kunnen oppakken. De meeste participanten laten weten dat eenmaal geconfronteerd met de hoeveelheid voedsel die wordt weggegooid, de overgang tot actie een simpele stap was. Tijdens de eerste keer participerende observatie in de keuken van een van de organisaties vertelt een vrijwilliger²⁰ dat ze eerder op de broodafdeling bij de Hema werkte. Daar werd altijd heel veel eten weggegooid aan het einde van de dag. De werknemers mochten het ook niet mee naar huis nemen vanwege voedselwetten en dan at ze zelf maar nog snel iets op zodat dat dan weer niet werd weggegooid. Ze schrok iedere keer zo van de hoeveelheid eten die werd weggegooid dat toen ze hoorde van een organisatie in Amsterdam die zich inzette tegen voedselverspilling, ze zich er meteen bij aansloot. De confrontatie met voedselverspilling, bijvoorbeeld in de vorm van een documentaire, een etentje gemaakt van voedsel dat anders wordt weggegooid of het meemaken van voedselverspilling, zorgt voor een beweegreden om actie te ondernemen. Deze actie krijgt uiting in de vorm van alternatieve consumptiepatronen. Een belangrijke notie hierbij is dat consumptiepatronen deel uitmaken van zelf-identificatie en bijdragen aan een bepaalde levensstijl. Keuzes voor consumptie hangen samen met culturele overwegingen want de behoefte die consumenten voelen om bepaalde producten in bepaalde mate te consumeren worden sociaal geconstrueerd. Identiteit wordt dan geconstrueerd door de waarde die aan het consumeren van die producten gekoppeld wordt (cf. Friedman en Bauman 2009). Daarom beargumenteer ik dat de levensstijl die mensen aannemen een *act of citizenship* is in de vorm van *lifestyle activism*, waarin ethische consumptie door middel van het eten van afval de leidraad vormt.

De sociologe Lewis (2014) omschrijft *lifestyle activism* als een liminaal punt waarin burgers zich bevinden die enerzijds betrokken burgerschap tonen en dat anderzijds combineren

²⁰ Informeel gesprek, 19.02.2015, Amsterdam

met alledaagse routines. De onderzoeksgroep combineert een maatschappelijk probleem, namelijk grootschalige voedselverspilling met een persoonlijke aanpassing in levensstijl door voedingspatronen aan te passen. Voor de meeste deelnemers is het consumeren van voedselverspilling de alternatieve levensstijl terwijl voor sommigen actie tegen voedselverspilling slechts een onderdeel is van een alternatieve levensstijl. Bij de onderzoeksgroep zijn de levensstijlen van de verschillende deelnemers divers: de een is student, de ander is zelfstandig ondernemer. Een ding hebben ze echter gemeen, ze stellen het tegengaan van voedselverspilling centraal in hun consumptiepatroon. De onderzoeksgroep zit in een liminale fase omdat ze zowel verzet tonen tegen de reguliere voedselindustrie en daarmee alternatieven opzetten, maar ook proberen om dat verzet routine te maken door het op te nemen in de habitus. Door gezamenlijke etentjes van afgekeurd eten te organiseren of door afgekeurd eten uit te delen wordt aangetoond dat 'restjes' opeten opgenomen kan worden als gewoonte, net als niks weggooien of niet afgaan op datum maar op geur, smaak en uiterlijk. Slater (2009) noemt dit het naturaliseren van nieuwe praktijken. De levensstijl waarin hun activisme wordt geuit wordt vormgegeven door ethische consumptie van voedsel en het opzoeken van culturele grenzen omtrent voedselverspilling. Dit leg ik verder uit in het volgende hoofdstuk. Om actie rondom voedselverspilling te organiseren is de onderzoeksgroep grotendeels afhankelijk van anderen, zoals bij het verkrijgen van voedselafval en bij het betrekken van anderen bij de activiteiten. In dit proces spelen lokaliteit en *social embeddedness* een belangrijke rol.

Back to basics

In de strijd tegen de voedselverspilling die volgens de onderzoeksgroep door onze kapitalistische invulling van de samenleving veroorzaakt wordt, vormt het eten van afval de strategie om het doel te bereiken. Een van de gevolgen van het ontstaan van een mondiaal economisch systeem gericht op de maximalisering van productie is de commodificering van voedsel. Dit betekent dat voedsel door de consument niet langer gewaardeerd wordt op basis van voedingswaarde maar op basis van de monetaire waarde. De antropoloog Clark (2004:28) beargumenteert dat door de commodificering van voedsel mensen het gevoel met voedsel verliezen, met als gevolg dat voedsel ook makkelijk wordt weggegooid aangezien de waarde ervan gebaseerd wordt op monetaire richtlijnen. Relatief goedkoop voedsel wordt in welvarende landen niet als waardevol gezien en dus is weggooien niet bezwaarlijk. Het zien van voedsel als een product is problematisch legt Eva uit: *'We kijken naar eten alsof het een product is waar we winst op moeten maken en niet alsof het een bron is waar iedereen gebruik van zou mogen maken. Eten is namelijk geen product dat je moet maken, natuurlijk moet je er energie in steken maar eigenlijk groeit het gewoon. Het is een assumptie dat voedsel beperkt is en dat we ons eigen stuk veilig moeten stellen en er dan maar geld aan moeten verdienen'*²¹. Het tegengaan van voedselverspilling is dan een manier van verzet tegen commodificering van voedsel. Terugkoppelend naar de eerste paragraaf, komt het proces van commodificering van voedsel samen met het beeld van het goede leven waarin consumenten streven naar overvloed. Dat betekent voor het wereldvoedselsysteem dat diegene met de middelen onbeperkt consumeren en ondertussen hun eigen bronnen veilig stellen. Het resultaat van deze interactie van processen is overconsumptie, waarop verspilling onvermijdelijk volgt. Tijdens een interview legt Anne uit waarom zij denkt dat voedselverspilling samenhangt met welvaart en de commodificering van voedsel: *'We weten niet meer zo goed waar ons eten vandaan komt en ja wat kost dat nou om dat eten hierheen te vliegen en we zijn natuurlijk heel rijk dus we kunnen het wel betalen, dat is het punt vaak ook niet, maar ik denk dat we echt een beetje uit het oog zijn verloren waar ons eten allemaal vandaan komt en hoeveel energievoorziening en hoeveel water het kost'*.²² Deze ont koppeling van de consument met de natuur is een veelal verondersteld fenomeen. Ook Anne

---

²¹ Interview Eva, 08.05.2015, Utrecht

²² Interview Anne, 06.05.2015, Utrecht

koppelt voedselverspilling aan een combinatie van commodificering van voedsel en welvaart.

In de praktijk heeft de commodificering van voedsel volgens de onderzoeksgroep ontkoppeling tussen mens en natuur bewerkstelligd. Een van de onderzoeksparticipanten vraagt me tijdens een gesprek of ik afgelopen week de documentaire heb gezien over voedselverspilling. Wanneer ik knik, roept ze het bijna uit: *'en de kern van het probleem komt naar voren: we krijgen het allemaal niet weggewerkt'. We ruiken en proeven niet meer aan onze etenswaren om te weten of ze nog goed zijn, maar vertrouwen op een tenminste houdbaar tot datum*²³. Die datum speelt natuurlijk een belangrijke rol bij de selectie van afval en verkoopbaar voedsel, maar door zelf voedsel te beoordelen wordt voedsel weer beoordeeld op voedingswaarde en niet op monetaire waarde. Zo schrijven de antropologen Edwards en Mercer (2013:181) over *dumpster divers* in Australië dat ze juist op zoek gaan naar die koppeling tussen zintuigen en eetbaar voedsel door te vertrouwen op hun persoonlijke selectie van eten op basis van hun gevoel, smaak en geurvermogen, waardoor ze niet langer afhankelijk zijn van supermarkt labels die voedselveiligheid garanderen. Deze distantiering van bedrijfscontrole (*corporate control*) maakt dat *dumpster divers* terug gaan naar hun connectie met hun zintuigen (Edwards & Mercer 181). Dit is ook waar de onderzoeksgroep op aanstuurt tijdens hun gezamenlijke etentjes of wanneer ze eten bereiden voor cateringsklussen. De basis voor het tegengaan voor verspilling, zo staat vermeldt op de *Taste Before You Waste* website²⁴ is het vertrouwen op je zintuigen om voedsel op eetbaarheid te beoordelen. Zelf gebruiken alle onderzoeksparticipanten ook hun zintuigen om groente, fruit, zuivel en vlees te beoordelen dat tijdens etentjes bereid wordt. Al het afval staat in dozen klaar en er wordt dan aan geroken, het afval wordt opengesneden, er wordt aan gevoeld en geproefd en daar vindt de transformatie van afval naar eten plaats. Tijdens evenementen van de organisaties laten ze consumenten in zien dat ze zelf in staat zijn eten te beoordelen en dat de producent dat dus niet voor hun hoeft te doen. Door zelf deel te nemen aan etentjes, aan het bereiden van etentjes of door eten uit de delen komt de consument weer in contact met voedsel en de zintuigen die het voedsel beoordelen. Lokaliteit is hierin van belang omdat men niet langer de grote supermarkten laat bepalen welk voedsel wel en niet te eten, maar dit oordeel weer bij de consument zelf komt te liggen. Lokaliteit is dan een manier om het proces van commodificering van voedsel tegen te gaan wat zich uit in het onderhouden van sociale relaties en betrokkenheid van anderen die de organisaties die zich inzetten tegen voedselverspilling nodig hebben. Het organiseren van ophaaldiensten, etentjes en markten op lokale schaal heeft een ideologische lading, maar heeft ook praktische redenen. Binnen voedselnetwerken speelt lokaliteit een steeds grotere rol²⁵, waarin consumenten waarde hechten aan kennis over herkomst van eten. DuPuis en Goodman (2005) verklaren dit door te stellen dat in het activistische discours omtrent voedsel, mondialisering gelijk wordt gesteld aan kapitalisme en lokaliteit gekoppeld wordt aan milieuduurzaamheid en sociale gelijkheid. Lokaal eten, organiseren en kennis verspreiden vertegenwoordigt volgens de onderzoeksgroep de verbinding tussen mensen en voedsel, een koppeling die de reguliere consument niet weet te maken in hun ogen.

De organisaties die ik gesproken heb, benadrukken dus allen het belang van een kleinschalige en lokale aanpak van voedselverspilling. Deze voorkeur voor een lokale en kleinschalige aanpak als reactie op een mondiaal probleem wordt in de literatuur *glocalisation* genoemd. Met *glocalisation* verwijs ik naar het idee dat lokale bewegingen proberen de samenleving van onderop te veranderen om op die manier mondiale stromingen te veranderen (Eriksen 2007:6). Een argument dat veel naar voren komt is dat door evenementen lokaal te organiseren en de organisatie kleinschalig te houden je als organisatie zelf kan bepalen hoe je de evenementen invult. Iedere schaal groter, zorgt ook voor meer bemoeienis van anderen en dus meer wensen om rekening mee te houden. Daarnaast is kwaliteit boven kwantiteit een

²³ Gesprek tijdens bezoek Rie, 20.02.2015, Utrecht

²⁴ www.tastebeforeyouwaste.nl

²⁵ Zie bijvoorbeeld de *Slow Food* Beweging die zich inzet voor eten zonder fastfood componenten waarmee de traditionele keuken behouden wordt en de oorspronkelijke ingrediënten uit de regio gebruikt worden. https://nl.wikipedia.org/wiki/Slow_Food

veelgenoemd argument, want liever worden tien mensen aangezet tot minder voedselverspilling, dan dat honderd mensen denken er slechts een keer aan herinnerd worden. Dit argument onderstreept het idee dat lokaliteit de tegenhanger is van mondialisering, waarin kwantiteit van productie boven kwaliteit van productie gaat. De kracht van lokaliteit zit in twee componenten; ten eerste kent lokaliteit een positief discours als tegenhanger van de mondiale voedselindustrie en ten tweede biedt lokaliteit de ruimte voor handelingsvermogen van burgers om elkaar de enthousiasmeren en te overtuigen door in de wijk, op een positieve manier geconfronteerd te worden met voedselverspilling. De keuze om de organisaties op lokale schaal te baseren kent ook praktische overwegingen. Elli legt tijdens een gesprek uit dat ze de evenementen die ze organiseren lokaal houden, net als de leveranciers omdat het dan behapbaar blijft naast haar full time baan.²⁶ Anders dan het ideologische argument van lokaliteit, zorgen ook praktische overwegingen voor de keuze om kleinschalige en lokale vormen van organisatie aan te nemen om zich in te zetten tegen voedselverspilling. Zoals zojuist genoemd, kent lokaliteit ook een sociale component. Om de sociale netwerken te bewerkstelligen die een lokale organisatie nodig heeft om anderen bij de organisatie te betrekken, is het praktisch om op lokaal niveau georganiseerd te zijn omdat mensen elkaar motiveren om mee te doen en de organisatie tastbaar en toegankelijk is. *Social embeddedness* is een theoretisch concept dat hierop van toepassing is.

Tijdens een diner bij een van de organisaties wordt gegeten in een buurthuis in Amsterdam. Het is de bedoeling dat mensen uit de buurt lekker en goedkoop kunnen eten van producten opgehaald in winkels uit dezelfde buurt. *Social embeddedness* speelt een belangrijke rol in de burgerinitiatieven die medeburgers en medebuurtgenoten een kijkje laten nemen in de wereld van voedselverspilling tijdens een toegankelijk diner. Polanyi (1957) verwees met *social embeddedness* naar het idee dat de menselijke economie omgeven en beïnvloed wordt door sociale relaties (in Bowen 2011: 326). Het concept *social embeddedness* heeft oorspronkelijk betrekking op economische transacties waarbij persoonlijke relaties de kern vormen voor het ondernemen van de economische transactie. De landbouweconoom Hinrichs (2000) gebruikt het concept *social embeddedness* om de interactie tussen economische motieven en sociale motieven binnen een lokaal voedselsysteem te bestuderen. Zij beargumenteert dat door de *social embeddedness* die lokale voedselsystemen hanteren, consumenten het gevoel hebben dat ze een alternatief voedselsysteem ondersteunen voor het mondiale, onpersoonlijke voedselsysteem (Hinrichs 2000:298). *Social embeddedness* heeft een soortgelijke ideologische lading als lokaliteit, namelijk dat het een tegenhanger vormt voor de mondiale economie alleen dan in de vorm van sociale relaties terwijl lokaliteit betrekking heeft op de schaal waarop de organisaties functioneren. In de context van voedselverspilling wil ik het concept *social embeddedness* gebruiken om te verwijzen naar de lokale en sociale relaties die nodig zijn om buitenstaanders te betrekken bij het probleem van voedselverspilling dat aangekaart wordt door de lokale burgerinitiatieven. Tijdens etentjes of *free food markets* wordt altijd benadrukt dat het eten dat uitgedeeld wordt zelf gemaakt of opgehaald wordt en vooral uit lokale winkels komt zodat mensen een punt van herkenning hebben. Granovetter (1985) stelt over het marktproces dat sociale relaties hierin fundamenteel zijn omdat menselijk gedrag voor het grootste gedeelte gebaseerd is op sociale relaties. Wanneer het overtuigen van mensen om gedrag aan te passen gelijk wordt gesteld aan het marktproces –waarin vertrouwen de beweegreden is voor economische transactie, kan worden gesteld dat sociale relaties fundamenteel zijn voor het overdragen van de maatschappelijke boodschap. De sociale inbedding die de organisaties nodig hebben om mensen te betrekken bij hun diners en andere activiteiten hangt samen met de kleinschaligheid en lokaliteit die gehandhaafd wordt. Een goed voorbeeld van deze *social embeddedness* in combinatie met de ideologische lading die lokaliteit kent is een etentje van een van de organisaties dat georganiseerd wordt op een bijenakker in de buurt van Utrecht²⁷. Het eten dat geserveerd wordt, wordt gemaakt van voornamelijk biologisch eten opgehaald bij winkels uit Utrecht. De locatie is groen, milieuvriendelijk en van lokale

---

²⁶ Informeel gesprek Elli, 10.05.2015, Utrecht

²⁷ Participerende observatie, 17.07.2015, Utrecht

ondernemers en de bezoekers zijn uitgenodigd via de *Facebook*groep of via een persoonlijk bericht. In dit voorbeeld wordt tegelijkertijd ook het praktische voordeel van *social embeddedness* getoond, want op basis van de sociale netwerken die organisatoren hebben, komen consumenten af op hun activiteiten. Persoonlijke banden met leveranciers en deelnemers van activiteiten vergemakkelijken het betrekken van mensen bij de organisaties evenals de gunfactor om eten weg te geven.

Concluderend: de onderzoeksgroep in de Randstad treedt op in reactie op een maatschappelijk probleem op lokale schaal in reactie op de grote mate van voedselverspilling. Grotendeels komt hun overtuiging overeen met die van de in de literatuur beschreven *freegans*, alleen onderscheidt de onderzoeksgroep zich omdat zij hun levensstijl aanpassen vanwege voedselverspilling terwijl de *freegans* daarentegen voedselverspilling als een van de vele problemen van de maatschappij zien. Middels sociale interactie willen ze mensen in contact brengen met voedsel dat gewaardeerd wordt op voedingswaarde in plaats van op monetaire waarde zoals in de reguliere maatschappij gebeurt. Dit hangt echter samen met aanpassingen in levensstijl door alternatieve voedingspatronen te hanteren. Ik zie de onderzoeksgroep dan ook als *lifestyle activists* omdat ze op basis van het eten van afval hun levensstijl aanpassen en daarmee een politieke boodschap willen uitbrengen. Deze boodschap verspreiden ze niet door grootse acties, maar juist door gedragsverandering door interactie op kleine schaal te bewerkstelligen. In het volgende hoofdstuk zal ik beargumenteren dat door het aanhouden van deze alternatieve voedingspatronen culturele grenzen worden opgezocht en uitgedaagd door het aandragen van ethische overwegingen. Op die manier worden alternatieve gebruiken tot gewoontes omgedoopt en wordt het eten van afval geen alternatief gebruik maar een levensstijl. In dit proces zijn *social embeddedness* en lokaliteit van groot belang omdat a) lokaliteit zorgt voor laagdrempeligheid en toegankelijkheid, b) kleinschaligheid in combinatie met *social embeddedness* maakt dat mensen zich meer betrokken voelen bij de organisatie en de kwaliteit van de betrokkenheid zorgt voor een diepgaandere overtuiging en c) lokaliteit zorgt dat men dichterbij de bron van het voedsel komt en verbindt daarmee de mens weer met het voedsel dat hij of zij tot zich neemt.

Drie

Het uitdagen van culturele grenzen door het consumeren van voedselafval

Onderzoeker: 'I went with a girl from TBYW and we opened up a container and it was full of fruits so it was really easy to take some. Well when I was doing it I felt like 'wow there is so much food in here lets take it', and even people came to us and gave us food but when I talked to people about it people where like 'what you grabbed into a container and ieuw that is so gross'. But I was like 'hey it is food you know, it is food that 5 minutes ago was lying in the shop and you were buying it'.

Eva: I had a similar situation with this guy I told him what we did and I felt this discomfort from his side and then I found out that he said that how do you know that the food is good. If they're throwing it out it means that it is trash. And I thought like that's the whole idea, that's our slogan like taste before you waste. We are not like machines that if it is put in the store than it is good and if it is put in the trash than it is bad. You see the food and you taste it, that was the whole point and I was so surprised that people actually buy into this idea that oh it is on the wrong shelf so we don't take in anymore.²⁸

Bovenstaand fragment laat een aantal raakvlakken zien tussen eten en sociale, culturele, economische en politieke denkkaders. Het openen van een container midden op straat wordt al snel gezien als iets dat alleen zwervers zouden doen; mensen in nood. In economisch opzicht zijn verkopers het gewend dat grote hoeveelheden voedsel niet als verkoopbaar worden gezien en dus worden weggegooid. De consument is het gewend dat de winkeliers de selectie tussen goed eten en afval alvorens het eten in de schappen ligt al maken, zodat de consument alleen de goede en verse producten als keuze heeft. Op politiek vlak, nauw samenhangend met de culturele en economische raakvlakken, wordt gekozen voor een voedselsysteem van overvloed en lage prijzen. Wanneer deze vlakken samenkomen ontstaat het idee dat Eva omschrijft, namelijk dat een vaststaand beeld ontstaat wat afval is en wat vers, voor de consument bestemd voedsel is. Een idee dat bepaald wordt door culturele, sociale, economische en politieke systemen, waarin de consument volgens de onderzoeksgroep volgt als een machine in plaats van het systeem te bevragen. In dit hoofdstuk zal ik beargumenteren dat de onderzoeksgroep ethische en politieke consumptie van voedsel gebruikt om kritiek te uiten op het mondiale voedselsysteem. Ze maken ethische overwegingen omtrent het consumeren van voedsel en hangen alternatieve levensstijlen aan op basis van deze overwegingen. Voedselafval is het middel waarmee de leidende norm in de levensstijl bepaald wordt. Het consumeren van voedselafval wordt een *scale* van *responsibilization* (Lewis 2014:348), een ruimte waarbinnen *food politics* vorm krijgen. Dit is mogelijk omdat voedsel zowel een instrumentele als symbolische waarde heeft binnen menselijke relaties. Enerzijds is voedsel essentieel voor de mens om in leven te blijven en het eten van afval is een goedkope manier om aan deze behoefte te voorzien. Anderzijds heeft voedsel, het maken, delen, en nuttigen ervan ook een sociale en symbolische functie. Om mijn argument te maken zal ik beginnen met toelichten waarom voedsel een belangrijk onderdeel is van het antropologisch veld.

Multifunctioneel voedsel

Eten omvat vrijwel alle menselijke activiteiten; festiviteiten, gastvrijheid, genderverhoudingen en rituelen worden gekenmerkt door de aanwezigheid van voedsel (Farb & Armelagos 1980). In de antropologie is veel onderzoek gedaan naar de functie van voedsel in relatie tot de samenleving. Farb en Armelagos (1980) beargumenteren dat culturele kenmerken, sociale

---

²⁸ Interview Eva

institutes, nationale historie en individuele kenmerken niet volledig begrepen kunnen worden zonder te begrijpen hoe deze samenhangen met de menselijke verschillen in specifieke manieren van eten. In 1966 schrijft Mary Douglas dat alle voedselpatronen binnen een samenleving samenhangen met een bepaalde kijk op de wereld en dat men dus eet binnen een cultuur waarin voedselclassificaties een grote rol spelen. Welk voedsel als eetbaar wordt geclassificeerd, of welke producten als luxe producten worden gezien, is afhankelijk van de cultuur waar men in opgroeit. In *'Le Cru et Le Cuit'* (1964) concludeert Claude Levi-Strauss dat voedsel drie stadia kan doorgaan: rauw, gekookt en rot. Hierbij gaat het om de oppositie tussen natuurlijke en culturele processen, en verwerkt en niet-verwerkt eten. Eten wordt getransformeerd door het te koken, dit is een culturele uitwerking van sociale aanpassing binnen de culturele normen (Kuper 2009:239). Aan het eten dat mensen nuttigen koppelt men assumpties over klasse, identiteit, cultuur en politieke standpunten. Op basis van deze aanname beargumenteert Clark (2004) dat de punk-beweging bewust kiest voor het eten van 'rot' voedsel -voedsel dat in de culturele normen van de Amerikaanse bevolking gezien wordt als rot, om zich zo af te zetten tegen de reguliere maatschappij. De punk-beweging laat door hun alternatieve consumptiepatroon zien hoe eten zowel een ideologische als een fysieke daad is (Counihan & Van Esterik 2013) en als politiek middel ingezet kan worden. Welk eten gegeten wordt, op welke manier het wordt klaargemaakt en door wie hangt niet alleen samen met de instrumentele waarde van voedsel, maar ook met de symbolische waarde die mensen volgens sociale, culturele, politieke en economische systemen aan dat voedsel geven. Voedsel, en alle manieren waarop het bereid, gekruid en gegeten kan worden, vormt een instrument om identiteit te markeren, en daarmee persoonlijke maar ook groeps grenzen te bevestigen (Fischler 1988). Inzet tegen voedselverspilling en het vervolgens transformeren van voedselverspilling in eten, is dan ook een manier van identiteitsvorming voor individuen maar ook voor groepsidentiteiten. Het is een manier om culturele grenzen te markeren en juist culturele grenzen ter discussie te stellen. Tot slot heeft het consumeren van voedselafval een ideologische lading met een vaak politieke boodschap (cf. Carrier & Luetchford 2012; Michaletti 2003).

In dit onderzoek draag ik bij aan het grote scala van antropologisch onderzoek naar de relatie tussen voedsel en de maatschappij. Voedselafval, een categorie die vormgegeven wordt door culturele normen (cf. Douglas 1966), maakt onderdeel uit van hoe de maatschappij betekenis geeft aan eten en de daarmee verweven praktijken. Ook voedselafval vormt een platform waarbinnen culturele, politieke, sociale, ethische en economische afwegingen worden gemaakt. Evans, Campbell en Murcott (2013) pleiten daarom voor meer aandacht voor afval binnen de maatschappij, gezien deze producten worden gezien als waardeloos en daarom buiten de maatschappij worden geplaatst. Het buiten de maatschappij plaatsen van afval maakt dat afval ook gekenmerkt wordt als onwaardig. Voedsel en afval kunnen volgens veel gebruikte etiquette niet in een zin genoemd worden zonder dat mensen het vies vinden (Evans et al. 2013:9). Welk voedsel een mens tot zich neemt, is een markeerder voor sociale klasse beargumenteerde de socioloog Jack Goody in 1982. Het eten van producten die door anderen gezien worden als afval heeft ook een onderscheidend effect doordat men- uit vrije wil, eet wat niet als menswaardig gezien wordt. Dit komt overeen met het idee van Levi-Strauss (1964) dat het stadium van het eten, namelijk gekookt, rauw of rot aansluit bij ideeën over de mate van civilisatie. Het opzoeken van culturele grenzen door deze 'code' te verbreken vormt een manier om de huidige samenleving te bevragen. In het kort: voedsel is, zoals vele antropologen voor mij hebben aangetoond, een onmiskenbaar onderdeel van het menselijk leven, het bindt mensen, laat mensen delen, dient als communicatiemiddel en het heeft economische, politieke, sociale, culturele, medische en milieudimensies. Inzoomend op het consumeren van voedselverspilling, beargumenteer ik dat het consumeren van voedselverspilling een vorm van *food politics* is gebaseerd op ethische overwegingen.

Het herdefiniëren van culturele grenzen

Dat het neoliberale kapitalisme gericht is op massaproductie heb ik uitgelegd in het voorgaande hoofdstuk, dit heeft echter ook gevolgen voor de volgzzaamheid van mensen in het accepteren van vaststaande denkkaders omtrent afval. Raven²⁹ (2015) beargumenteert dat deze massaproductie van producten maar ook van kennis de *agency* van mensen afneemt. Toepassend op de onderzoeksgroep en hun alternatieve benadering van consumptie betekent dit dat zij wel in staat zijn om hun *agency* te uiten in hun consumptiepatronen die hun levensstijl vormgeven. Een van de vormen van acties die individuen of groepen kunnen ondernemen om hun *agency* te uiten is het eten van afval. Door het eten van afval krijgt consumeren een politieke lading, door Michaletti (2003) *political consumerism* genoemd. De politieke lading die producten dragen gaan over de machtsverhoudingen tussen mensen betrokken bij de productie en consumptie en de keuzes die gemaakt worden over hoe natuurlijke bronnen zouden moeten worden gebruikt (Michaletti 2003: x). Als politiek consument kiest men producten, producenten en services op basis van de politieke waarde van het product en niet alleen op het materiële object op zichzelf. Dit is in overeenstemming met ethische consumptie, waarbij consumenten hun beslissingen over wat te consumeren baseren op morele afwegingen ten opzichte van natuur en medemens (Carrier & Luetchford 2021:1). In het idee van *sustainable consumption* komen ecologische ethiek en individuele drang om verandering teweeg te brengen samen. Er wordt dan gezocht naar een nieuwe grondgedachte die gebaseerd is op meer duurzame levensstijlen, omwille van de natuur (Seyfang 2006:387). *Sustainable consumption* is een vorm van ethische consumptie waarbij de morele overwegingen met betrekking tot milieu centraal staan bij consumeren. Het maken van 'eigen' keuzes buiten het kader van het normatieve systeem van consumeren leidt tot een gevoel van autonomie bij de burger. Onderzoek onder mensen die een ander consumptiepatroon kiezen en proberen om verspilling van producten te voorkomen, laat zien dat dit gedrag een expressie is van politieke zorgen over bijvoorbeeld sociale ongelijkheid, de macht van bedrijven en mondialisering (Ikerd 2008:19; Seyfang 2006:393). Dit betekent dat met de keuze voor het consumeren van voedselafval de onderzoeksgroep middels *sustainable consumption* een politiek consument wordt. Dit toont aan dat voedsel met de betrokken industrie en consumentenkeuzes een politieke lading kent zowel op ideologisch niveau zoals het in deze paragraaf wordt getoond, maar ook een praktisch niveau, iets dat Nestlé (2013) *food politics* noemt. Ik zie *food politics* echter als een geheel plaatje van enerzijds de ideologische lading vanuit de ethisch consument en anderzijds de praktische betrokkenheid van verschillende partijen omtrent de voedselindustrie.

Consumenten maken deze politieke overwegingen vanuit de overtuiging dat voedselverspilling een maatschappelijk probleem vormt. Bauman (2012) beschrijft een proces waarin de economie zoals deze nu is ingericht een onomkeerbaar proces is, omdat er wordt uitgegaan van de oneindigheid van de natuurlijke bronnen van de aarde. Ethisch consumeren betekent echter dat men als consument op zoek gaat naar een alternatief consumptiepatroon om juist de druk op mens en milieu te verminderen. Het tegengaan van voedselverspilling zie ik als een vorm van ethisch consumeren, gezien het een kritiekpunt is op onze integriteit omtrent duurzaamheid en de roekeloosheid van overproductie en onze levensstijl ingericht op overconsumptie (Scanlan, 2005). Daarbij levert voedselverspilling een aandeel van de CO₂ uitstoot: ongeveer een tiende van de CO₂ uitstoot in het Westen wordt opgewekt voor voedsel dat nooit gegeten zal worden (Stuart 2009). Door het organiseren van diners en *free food markets* wordt de reguliere consument geconfronteerd met de hoeveelheid eten die wordt weggegooid. Michaletti (2003:2) beargumenteert dat consumenten initiatieven de politieke relatie tussen dagelijkse consumptiepatronen en mondiale vraagstukken over milieu, arbeidsrechten, mensenrechten en duurzaamheid aantonen. Het eten van afval door de onderzoeksgroep is een vorm van politieke en ethische consumptie met als doel het uiten van *agency* ten opzichte van de reguliere samenleving. Tijdens een informeel gesprek met Elli laat zij

---

²⁹ 'What is Capitalism?' Diederick Raven 18 september 2014. Hoorcollege in het kader van Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief Universiteit Utrecht.

weten: *'Ethische consumenten proberen van binnen uit het systeem te veranderen. Ik geloof dat de consument invloed kan uitoefenen op het systeem. Door als consument te kiezen waar je je geld aan uitgeeft, kun je het kapitalistisch systeem veranderen.'*

Elli's overtuiging toont aan dat de keuze voor consumentengedrag inderdaad een bewuste politieke lading draagt.

³⁰De bekende antropologe Mary Douglas (1996) definieert afval als een liminale categorie, geplaatst tussen puurheid en gevaar. Deze fluïde categorisering maakt dat afval pas opgevat wordt als afval, dus gecategoriseerd buiten de puurheid grenzen, wanneer cultureel bepaald wordt dat afval, afval is. Het bovenstaande fragment uit een interview illustreert precies deze culturele grenzen tussen vies en dus gevaarlijk of bedreigend, namelijk het eten in de afvalbak, en puurheid, het 'schone' eten in de winkel. Vragen die hierbij gesteld kunnen worden zijn: 'Wanneer is iets afval en wie bepaalt wat afval is, welke producten zijn bruikbaar en wat is ook volgens mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling afval?' In de reguliere gang van zaken is het zo dat zodra een winkelier de keuze maakt dat eten niet meer verkoopbaar is, er geen andere weg is dan het tot afval te bestempelen. Deze manier wordt niet in twijfel getrokken door de consument, terwijl juist deze supermarkten, en kleine winkeliers, veel voedselverspilling teweeg brengen omdat ze met opzet teveel eten in kratten stoppen om op die manier een beeld van overvloedige keuze te creëren voor de consument (Stuart 2009:27). Wat afval is voor de gewone consument, wordt niet als afval gezien door de onderzoeksgroep. Zoals Eva zegt in haar interview zijn consumenten niet meer gewend om zelf eten te selecteren afgaande op hun zintuigen, maar gaan we ervan uit dat de ander, dus de winkelier, de voedselproducent of de groentejongen bij de supermarkt dat voor ons doen. Anders dan de reguliere consument gaat de onderzoeksgroep wel af op hun geur-, kijk- en smaakvermogen om op die manier te kunnen bepalen of eten nog eetbaar is of niet. Zo sta ik bijvoorbeeld op de Nieuwmarkt in Amsterdam gratis eten uit de delen dat eerder die dag is opgehaald uit winkels in Oost, we noemen het de *Free Food Market*. Het eten is al gesorteerd zodat alle zelfde soorten bij elkaar liggen en de rotte plekken zijn weggesneden. Terwijl we met z'n drietjes roepen dat er gratis eten te halen valt, komt een mevrouw met een fiets en drie volle boodschappentassen op ons af:

'This is so awesome that you are doing this! Wow, I lived from waste for a few years because I was illegal in the Netherlands, but luckily not anymore. I always came here to check the trash bags because there is so much good food in the bags. So now I come here every week to collect my food. Shall I show you where I got this food from?', zegt ze terwijl ze naar haar volle tassen wijst, dus ik zeg dat ik het graag wil zien. Ze zet haar fiets neer en we lopen naar een boom waaromheen minimaal twintig vuilniszakken staan. Ze pakt een vuilniszak en zegt dat ze daar al in gekeken heeft. *'You have to open them in a way that you can also leave everything behind as it was, you don't want to make a mess of it'*. Ze graait ondertussen in de zakken, net als ik en we vinden van alles, gedroogde salie, melkpakken die nog drie dagen houdbaar zijn volgens de houdbaarheidsdatum en nog wat groente en fruit. We leggen de buit bij de rest van het eten dat we nog weg staan te geven. Ondertussen krijgen we ook nog een hele krat vol biologische spinazie, de eerste van het land en een krat met biologische broccoli want de markt is voorbij en de marktlui gaan naar huis. Na drie uur op de markt te hebben gestaan is bijna al het eten dat we mee hadden genomen – een bakfiets vol met dozen en kratten op.³¹

Uit bovenstaand fragment wordt duidelijk dat wat afval is, niet definieerbaar is in strikte termen. Het is blijkbaar context afhankelijk of eten uit de container als afval, of als eetbaar wordt ervaren. In een onderzoek naar het eten van zalmhoofden- een product dat zowel als afval, als eetbaar wordt gezien, tonen Coles en Hallett (2013) aan dat de grenzen tussen hoe voedsel afval wordt en hoe afval voedsel wordt afhankelijk zijn van *place-making*. In sommige gevallen wordt afval- datgene dat volgens een culturele grens als waardeloos wordt beoordeeld, geherwaardeerd als voedsel- objecten met de potentie om weer eetbaar te worden (Coles & Hallett 2013:157). Zij laten in hun onderzoek zien dat zalmhoofden op de ene plek op de markt

³⁰ Informeel gesprek, 25.02.2015, Utrecht

³¹ Participerende observatie, 19.04.2015, Amsterdam

gezien worden als afval, terwijl het op de andere plek van de markt verkocht wordt als etenswaar. De geografische plek waar eten wordt aangeboden heeft dus invloed op hoe het eten beoordeeld wordt door de consument. In het geval van de *free food market* beschreven in bovenstaand vignet, wordt eten dat eigenlijk is beoordeeld als afval, door de consument geherwaardeerd als eetbaar. De markt is dan een plek waar de consument opnieuw wordt gestimuleerd om zijn of haar zintuigen te gebruiken om voedsel te beoordelen -hoewel een voorselectie wel al is gedaan. Naast het veranderen van de geografische plek om eten aan te bieden- en op die manier afval te herwaarderen (cf. Coyne 2009:18), is de transformatie van eten dat anders werd weggegooid een andere manier om van afval eetbaar eten te maken. Het aanbieden van voedsel op de *free food market* daagt de culturele categorisatie van afval uit door het in een liminale fase te plaatsen tussen vers voedsel en afval uit de container. Dit bevestigt het idee dat een object, in welke vorm dan ook, geen vaststaande eigenschappen of kwaliteiten heeft, deze zijn namelijk fluïde en continu in beweging door de culturele connotatie die wordt toegepast (Ingold 2011).

Samenvattend: de culturele grenzen tussen afval en puurheid worden uitgedaagd door afval in een andere context te plaatsen waar consumenten weer aangewezen worden op hun zintuigen om afval te beoordelen. De geografische plek waar eten of afval gepresenteerd wordt, heeft ook invloed op hoe wij als consumenten naar deze producten kijken. Kijkend naar het grotere argument over hoe mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling maatschappelijke verandering teweegbrengen, beargumenteer ik dat door het ter discussie stellen van culturele normen en waarden omtrent voedsel, een aanzet tot verandering in de maatschappij plaatsvindt, hoe klein of gering deze verandering dan ook mag zijn. De reden waarom deze culturele grenzen opgezocht worden door mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling is grotendeels terug te brengen naar ethische overwegingen.

Grensoverschrijdend afval

'We know as well that the limited resources of the planet are too modest to accommodate the levels of consumption that are rising everywhere to meet the standards currently reached in the richest parts of the planet.[...] And yet the invasion and annexation of the realm of morality by consumer markets has burdened consumption with functions it can perform only by pushing levels of consumption only higher, [...] since consumers are turning to the commodity market in search of satisfying their moral impulses and fulfilling their self-identification' (Bauman 2011: 80-81).

Moraliteit en een samenleving gericht op winstmaximalisatie zijn volgens sommige wetenschappers niet verenigbaar (cf. Bauman 2011, Ikerd 2008). Door het nastreven van winstmaximalisatie hebben producent en consument geen oog meer voor de consequenties die deze mate van productie en consumptie op mens en milieu hebben. De onderzoeksgroep bewijst echter het tegenovergestelde door het eten van afval en het bevragen van culturele, maar ook politieke, sociale en economische grenzen omtrent de categorieën afval en voedsel. Ethisch consumeren omvat zowel consumptiepatronen op basis van politieke overwegingen, als consumptiepatronen op basis van sociale, culturele en maatschappelijke overwegingen. Zoals eerder aangegeven tonen burgerinitiatieven omtrent consumptie aan dat er een relatie bestaat tussen mondiale vraagstukken en consumptiepatronen. In deze paragraaf beargumenteer ik dat de twee hoofdredenen voor het eten van afval milieubewustzijn en sociale ongelijkheid zijn. Door het consumeren van afval krijgt de handeling eten een politieke lading en is eten niet alleen een instrumentele handeling die een mens voorziet van een levensbehoefte, maar ook een *space* van *responsibilization* (cf. Lewis 2014:348). De handeling van het eten van eten dat wordt weggegooid benadrukt een gevoel van verantwoordelijkheid op sociaal en op milieugebied. Dit maakt het eten van voedselverspilling een vorm van *food politics*. In het volgende fragment komt naar voren hoe Anne benadrukt dat eten niet alleen een instrumentele waarde heeft, maar ook ethische overwegingen betreft.

'We zitten bij een pilot diner van een concept dat etentjes op vaste dagen wil organiseren waarbij gekookt wordt met eten dat anders wordt weggegooid. Om in het eetgedeelte te komen moet je door een hele rij slingers heen lopen die vol hangen met grote blauwe druppels. We nemen plaats met z'n drietjes aan een klein tafeltje in een sfeervolle werfkelder. We krijgen al snel wat stukjes brood met tapenades en daarop volgt een tikkend geluid op een wijnglas. Voorin de werfkelder staat Anne, ze wil graag even de aandacht: 'Welkom allemaal bij dit etentje van de container, vandaag hebben we zo'n zeventig kilo aan eten gered door hier met z'n allen te komen eten. Al dit eten zou anders in de vuilnisbak zijn beland! De installatie waar jullie door heen moesten lopen staat symbool voor het eten dat we weggoeien en de energie die we daarmee verspillen. Het representeert de hoeveelheid liters gered water, net zoals de nu niet verspilde CO2 uitstoot en het anders weggegooid geld'.³²

In dit fragment benadrukt Anne door haar woordkeuze dat de consument verantwoordelijkheid neemt en het goede doet. Met z'n allen eten we gered eten en voorkomen we verspilling van energie opgewekt door de aarde. Tijdens een gesprek in een cafeetje vertelt Elli³³ dat zij zich inzet tegen voedselverspilling omdat milieudruk inherent is aan het produceren van voedsel. *'het produceren van voedsel stimuleert bijvoorbeeld het gebruik van kunstmest. We moeten er met z'n allen voor zorgen dat er minder vraag komt naar voedsel, de meest voor de hand liggende oplossing is het tegengaan van voedselverspilling'*. Ze voegt er ook aan toe dat de meeste mensen die deze beweegreden aanhangen, ook biologische of ecologisch verantwoorde producten gebruiken voor het behoud van de natuur. Clark (2004:24) schrijft in zijn onderzoek naar de punk beweging dat keuzes in voedingspatronen een manier zijn om milieudruk te verminderen in de ogen van de punk beweging. Veel leden van de punk beweging zijn overwegend vegetariër of veganist omwille van dierenrechten maar ook vanwege de druk die gelegd wordt op het milieu. Anti voedselverspilling is dus een vorm van ethische consumptie, aangestuurd door zorgen over de onnodige milieudruk die voedselverspilling veroorzaakt. Door ethische overwegingen omtrent milieudruk ondervinden de meeste mensen van de onderzoeksgroep dat door het eten van voedselafval, ze verantwoordelijkheid kunnen nemen tegen de toenemende milieudruk door zelf niet bij te dragen aan deze druk middels consumeren. Deze vorm van alternatief consumeren vormt een platform waarin *food politics* tot uiting komt.

De keuze voor het consumeren van afval wordt vaak gemaakt omdat bewustwording en actie over dit onderwerp zo makkelijk is. Het in acht nemen van voedselverspilling door consumenten kost een kleine moeite en bespaart zelfs geld.

'Wat ik zelf erg vind is dat er eigenlijk gewoon, nou verspilling is loos en onnodig dus het heeft eigenlijk met een soort van laksheid te maken van mensen dat ze gewoon producten weggoeien. En in een wereld waar dingen veel schaarser worden en we steeds meer groeien met de bevolking en de aarde steeds meer uitputten, ik denk dat je heel makkelijk kan winnen als je minder voedsel verspilt'³⁴. Het tegengaan van voedselverspilling gaat dus vaak gepaard met de ethische overweging dat voedselverspilling (onnodige) milieudruk veroorzaakt en daarom moet worden teruggebracht. Samenhangend met de onnodige voedselverspilling van de consument is de voedselverspilling van de supermarkten, die bij veel participanten weezin en wantrouwen opwekken. Ten eerste wordt een politieke boodschap uitgedragen ten opzichte van voedselverspilling in het algemeen, maar ten tweede neemt de onderzoeksgroep ook een standpunt in tegen de macht van grote supermarkten. Zoals eerder gezegd wordt in supermarkten de indruk gewekt dat er eten in overvloed is, de keuze voor de consument is dus groot, maar dit brengt ook een enorme verspilling van voedsel met zich mee (Stuart 2009:27). Volgens de onderzoeksgroep zijn grote supermarkten niet te vertrouwen; ze maken teveel winst en zijn niet transparant over hun producten. Eva zegt over de macht van supermarkten: *'One thing is that I don't like is the fact that they profit so much, the prices are like a million times higher*

³² Participerende observatie, 07.03.2015, Utrecht

³³ Informeel gesprek Elli, 25.02.2015, Utrecht

³⁴ Interview Anne, 06.05.2015, Utrecht

than in the local Turkish shops and the food are never as good and fresh and just the choice of the food most of the food is packaged, which is also horrible'.³⁵

Ethische consumptie in de vorm van het tegengaan van voedselverspilling is dus ook een duidelijke markering om zich af te zetten tegen macht van bedrijven die voor de consument bepalen wat afval is en wat niet. In deze vorm van ethisch consumeren komen het ter discussie stellen van culturele grenzen over afval en voedsel en het ter discussie stellen van de milieuvervuiling die voedselverspilling veroorzaakt samen. Terugblikkend op hoofdstuk twee draait het ethisch consumeren ook om het terugvinden van de connectie tussen mens en aarde en dus mens en voedsel. Voedsel wordt niet langer gezien als een oneindig beschikbaar product, maar het is een waardevol en schaars gegeven. Naast dat voedselverspilling milieuvervuiling veroorzaakt, wordt door de overconsumptie van West-Europese landen, voedsel minder of niet toegankelijk voor arme mensen en leidt daarom tot sociale ongelijkheid. Onderstaand fragment legt de visie van de onderzoeksgroep hierop uit:

Nicholas: 'I had this discussion with my uncle who asked me how eating food waste helps to prevent developing new food waste since then good food gets wasted.'

Hanna: 'I don't think we will create more waste, I think we should prevent food waste because if there is a lower demand on food from Western countries because of using the waste as foodstuff, then prices of food could lower down on the world food market and this will lead to more access to food for poorer people all over the world.'³⁶

Een andere vorm van ethische consumptie is het tegengaan van sociale ongelijkheid door middel van voedingspatronen. Het tegengaan van sociale ongelijkheid is ook een reden om voedselverspilling terug te dringen volgens veel participanten. Zij zien het proces als volgt: overconsumptie in West-Europese landen zorgt ervoor dat er minder eten beschikbaar is voor ontwikkelingslanden op de voedselmarkt, of op z'n minst dat de prijzen van voedsel voor deze mensen hoog liggen waardoor de voedselmarkt moeilijk toegankelijk is voor de arme mensen. De vraag naar eten omvat namelijk zowel eten dat gebruikt wordt en eten dat wordt weggegooid, dus hoe meer afval, des te groter de vraag naar voedsel. Als reactie daarop wordt eten duurder of er wordt meer eten aangevoerd, wat betekent dat eten voor minder mensen toegankelijk wordt. Stuart (2009:82) zegt hierover: *'putting food in waste bins is equivalent to taking it off the world market and out of the mouths of the starving'*. Coby zegt tijdens een FSEN meeting: *'food waste and poverty are actually two sides of the same coin'³⁷*. Het terugdringen van voedselverspilling is dus niet alleen een doel op zich, maar heeft ook sociale implicaties voor mondiale problemen.

Onder de onderzoeksgroep is er een onderscheid te vinden tussen hoe deze toegankelijkheid voor de minder bedeelde mensen in de praktijk geprobeerd wordt mogelijk te maken. Bij *TBYW* Amsterdam worden etentjes georganiseerd waarbij je zelf de donatie voor het eten mag bepalen. Als je geen geld hebt, hoef je het eten ook niet te betalen. De *free food markets* van *TBYW* Utrecht en *TBYW* Amsterdam zijn enerzijds om mensen te confronteren met de hoeveelheid voedsel die wordt weggegooid en anderzijds om gezond eten toegankelijk te maken voor de mensen die het eten in de supermarkt niet kunnen betalen. Voor Eva is dit de belangrijkste reden om dit eten te delen:

'You know because our society is based on: you work hard, so you compete and then you do better and then you have what you want but that is just not true because we don't come from the same place we don't start off equally some people just don't have the chance so it is inertly unfair. At least sharing what you have is the least you can do. Sharing your trash, come on, how hard can it be?'³⁸

---

³⁵ Interview Eva, 08.05.2015, Utrecht

³⁶ Participerende observatie, 19.02.2015, Amsterdam

³⁷ Idem 36

³⁸ Interview Eva, 08.05.2015, Utrecht

Eva trekt hiermee het bezit van afval in twijfel en wil ook onderstrepen dat het een gek fenomeen is dat we zo individualistisch zijn dat zelfs afval (sloten worden op containers worden gezet) beschouwd wordt als eigendom. Daarnaast laat ze ook de scheve verhoudingen zien in de samenleving, waar consumenten het gevoel hebben dat ze mogen nemen wat ze willen nemen, zonder het te delen met de mensen die er volgens hen minder recht op hebben. Mara zegt hierover: *'We nemen maar en we nemen nemen nemen, en het is gewoon meer om het nemen want het kan, het maakt niet eens meer uit waarom we het pakken, waarom we het produceren want er is genoeg dus het kan weggegooid worden, dat is gewoon onrespectvol tegenover mensen die niks hebben'*.³⁹ Zoals Edwards & Mercer (2013) beargumenteren in hun artikel over *freegans*, delen deze *freegans* gratis eten uit dat anders werd weggegooid om de arme mensen te helpen en op die manier welvaart te delen. Bij *Oververs* en *De Container* is juist het doel om consumenten te confronteren met de hoeveelheid voedsel die er door hun verspild wordt, om op die manier mensen aan te zetten tot minder verspilling en discussie over de grote hoeveelheden voedsel die verspild worden waardoor idealiter uiteindelijk voldoende eten voor iedereen beschikbaar wordt.

Terwijl de onderzoeksparticipanten zich in de praktijk inzetten om voedselverspilling te voorkomen en op die manier voedsel toegankelijk te maken voor iedereen, wordt er ook een politiek statement gemaakt door een collectief te vormen dat ethisch consumeert en bewustzijn creëert onder de medeburgers. Terugkomend op het citaat van Bauman (2012) in paragraaf 3.3 die stelt dat wanneer de economie van het consumeren eenmaal gestart en geïmplementeerd is, er geen weg terug meer is. Consumeren en de toename daarvan wordt een onontkoombaar feit van de samenleving. De wijze waarop en de mate waarin ethisch consumeren echter centraal staat voor de onderzoeksparticipanten toont aan dat er zeker een wil is naar een alternatieve inrichting van op zijn minst het voedingspatroon van consumenten. Ze zetten hun *agency* in om verantwoordelijkheid te nemen, waardoor het consumeren van voedselverspilling een platform wordt waarbinnen politieke standpunten worden ingenomen op basis van ethische overwegingen. Ethisch consumeren in de vorm van het tegengaan van voedselverspilling wordt daarmee een sociaal fenomeen en een politieke beweging die kritiek uit op de huidige economie en maatschappij (Carrier & Luetchford 2012; Edwards & Mercer 2013). Het tegengaan van voedselverspilling wordt door deze politieke lading een middel om maatschappelijke bewustwording en misschien zelfs maatschappelijke verandering teweeg te brengen.

---

³⁹ Interview Mara 07.05.2015, Amsterdam

Vier

De maatschappelijke implicaties van burgerinzet middels voedselafval

In haar onderzoek naar duurzame levensstijlexperimenten beargumenteert Marres (2009) dat informele lokale sociale experimenten voorbeelden zijn voor sociale verandering op grotere schaal. In dit hoofdstuk beargumenteer ik dat de organisaties een *new social movement* vormen, maar ook laten ontstaan door voedselafval te gebruiken om een maatschappelijke boodschap uit te dragen. Zoals in hoofdstuk twee is aangetoond wordt voedselafval gebruikt om de organisatievorm te bepalen. In hoofdstuk drie wordt duidelijk dat voedselafval de leidraad vormt om ethische overwegingen op te baseren en culturele grenzen te bevragen. De onderzoeksgroep legt hiermee normen en waarden bloot die in hun ogen niet langer in het middelpunt staan bij een kapitalistische samenleving, met als kernwaarden moraliteit ten opzichte van mens en milieu. Deze kernwaarden wil ik samenvatten als het gebrek aan solidariteit in de hedendaagse samenleving. De onderzoeksgroep geeft hun burgerschap een nieuwe invulling door actief deel te nemen op maatschappelijk vlak waardoor maatschappelijke vraagstukken ontstaan over voedselverspilling, maar daarnaast ook over de omliggende context waarbinnen voedselverspilling plaatsvindt.

Voedselafval in interactie met de publieke ruimte

Voedsel is de norm, de vorm en de technologie binnen de onderzoeksgroep in de Randstad. Als techniek vormt voedselafval het middel om een publieke en institutionele boodschap over te brengen en hiervoor is het nodig om gebruik te maken van de publieke ruimte. Het gebruik van publieke ruimtes verschilt per organisatie en ook per activiteit die georganiseerd wordt. Ik zie publieke ruimtes als letterlijke ruimtes die open toegankelijk zijn voor het publiek, maar ook de figuurlijke ruimte van een politieke publieke sfeer waarin publieke discussie plaatsvindt over activiteiten van de overheid of andere instituties (Habermas, Lennox & Lennox 1974). De diners of lunches die georganiseerd worden zijn bijvoorbeeld wel toegankelijk voor iedereen maar worden gehouden binnen een restaurant of een buurthuis. Ook de prijs die betaald wordt varieert per organisatie, bij de een betaal je een vaste prijs waarin ook de personeelskosten worden verrekend, terwijl bij de ander gekookt wordt door vrijwilligers waardoor de prijs die betaald wordt varieert van nul euro tot het bedrag dat de klant wil betalen. Het gebruik van publieke ruimtes laat het doel van de onderzoeksgroep zien : het uitbreiden van hun draagvlak door het publiek de grote hoeveelheid voedsel die verspild wordt te laten zien. In deze publieke ruimte komen verschillende sociale groepen samen die tegelijkertijd onder de doelgroep vallen, namelijk de arme mensen die het eten nodig hebben en de mensen die een theater gaan bezoeken of gaan winkelen in de stad. Tijdens *free food markets* die zowel in Utrecht als Amsterdam gehouden worden, worden twee verschillende ethische doelen behartigd. Enerzijds zetten de jongeren zich in tegen de sociale ongelijkheid die het voedselsysteem volgens hun veroorzaakt, en anderzijds confronteren ze de welvarende mensen met de voedselverspilling die geproduceerd wordt door het kapitalistisch systeem. Burgmann (2003) beargumenteert hierover dat het herwaarderen van eten door het hergebruik van afval de publieke boodschap overbrengt van kapitalistisch onvermogen. Hij verwijst dan naar het mismanagement van natuurlijke bronnen en het onvermogen om burgers geen honger te laten leiden. In deze vorm is de publieke ruimte in de stad een belangrijke plek om het huidige kapitalistische systeem uit te dagen door te wijzen op het verdwijnen van gezamenlijke voorzieningen, de commodificering van bronnen en rechten en sociale ongelijkheden als gevolg van dit systeem (Burgmann 2003:292, Edwards & Mercer).

In deze publieke ruimte vragen de onderzoeksparticipanten niet alleen aandacht voor sociale ongelijkheid, armoede en het afbreken van de natuur, ze creëren ondertussen een ruimte waarin het huidige systeem bevestigd en bekritiseert kan worden en alternatieve discoursen op gang worden gebracht (cf. Juris 2006 en Grasseni 2013) . Deze ruimte kan geïdentificeerd worden als

een politieke publieke sfeer waarin publieke discussie plaatsvindt over activiteiten van de overheid (Habermas, Lennox & Lennox 1974). Evenementen worden dus niet alleen gehouden op plekken waar het voedsel het meest nuttig wordt gebruikt, maar ook daar waar de meeste mensen notie krijgen van het evenement. Tijdens een etentje in Utrecht wordt mij verteld dat gedurende een eerder diner mensen urenlange discussies hebben gevoerd over het voedselsysteem, de invulling van de samenleving en alternatieven dan wel oplossingen voor de problemen die worden aangedragen. Een belangrijk onderdeel van de evenementen die georganiseerd worden is dat de voorwaarde altijd is dat er ruimte is om een praatje te houden over waarom er met voedselverspilling gewerkt wordt en wat het probleem van voedselverspilling is. Een introductie die tijdens een etentje gehouden wordt is : *'Welkom allemaal bij dit diner, ik wil jullie graag iets vertellen over het eten dat we vandaag opgediend krijgen. We zijn dit weekend al begonnen met eten ophalen bij twee verschillende biologische winkels, dit eten is dan over de datum, dubbel geboekt of afgewezen door de consument vanwege het uiterlijk. Wij vinden dit zonde en laten jullie graag zien hoe lekker jullie kunnen eten van dit nog perfecte eten. Daarnaast zullen jullie ook ervaren dat we met een middagje eten ophalen voor zo'n dertig mensen een vijf-gangenmenu hebben kunnen ophalen. We willen vanavond laten zien hoe zonde het is om eten weg te gooien als je er nog heel lekker eten van kunt maken. We hopen dat jullie door deze ervaring bewust worden van de groente en fruit die door de consument worden afgewezen.'*⁴⁰

Door gezamenlijk eten te combineren met een maatschappelijke boodschap wordt de klant geen gedrag opgelegd, maar wordt er aangestuurd op nadenken over voedselverspilling. Hierdoor ontstaat een ruimte van onderhandeling en overwegingen waarin toegankelijkheid centraal staat.

Terugblikkend op de twee voorafgaande hoofdstukken is de keuze voor een specifiek consumptiepatroon niet alleen een individuele keuze, maar is het voor onderzoeksparticipanten ook van belang om deze opvattingen te verspreiden. Barnard (2011) schrijft in zijn artikel over *freegans* in New York dat het in de transformatie van ideologie naar actie van groot belang is, dat gedrag aangenomen moet worden dat niet alleen in lijn ligt met de eigen principes maar ook het publiek aanspreekt. Zo kiezen verschillende organisaties ervoor om eten in dinervorm aan te bieden zodat de boodschap van het probleem van voedselverspilling overgebracht kan worden tijdens etentjes, maar het publiek het wel aantrekkelijk vindt om te komen eten. Dit is precies waar de onderzoeksgroep zich heel bewust van is, en ook letterlijk uitspreekt. Zo vertelt Eva over een evenement met Koningsdag dat ze er bewust voor kiezen om pannenkoeken en smoothies uit te delen zodat mensen in een ontspannen sfeer in contact kunnen komen met actie tegen voedselverspilling. Toch zit er verschil in opvattingen in de groepen. Marta vertelt dat ze met haar moeder in de stad zat en ineens een groep jongeren met een grote bakfiets door de stad zag gaan. Ze gilde: *'Free food!'* en hielden borden in de lucht met daarop hun logo. Volgens Marta schrikt dit mensen alleen maar af, gezien de alternatieve en activistische houding die de jongeren uitstralen⁴¹. Eerder in hoofdstuk twee beargumenteerde ik dat afval cultureel en sociaal gezien wordt als buiten de maatschappij geplaatst en daarmee onwaardig (Evans et al. 2013). Door de waarde van afval te heroverwegen en het te delen met mensen, zijn er ook mensen die afkeurend reageren. Dit eten wordt namelijk door hun nog herkend als afval en zou dus niet door hun gegeten moeten worden. Ik pleit ervoor dat meer onderzoek gedaan zou moeten worden naar hoe het publiek verschillend reageert op de boodschap om de waarde van afval te herstellen en met welke groepen van de bevolking dit in relatie wordt gebracht om op die manier de relatie tussen sociale klasse en voedsel in kaart te brengen zoals Levi- Strauss dat in 1964 beschreef. In ieder geval, vanuit het perspectief van de organisaties, verschilt het per groep hoe de publieke ruimte gebruikt wordt om draagvlakversterking te creëren, maar dat ze het belangrijk vinden via eten hun boodschap door te geven aan het grotere publiek is een gegeven.

⁴⁰ Diner in Utrecht, 16 februari 2015

⁴¹ Gesprek Marta tijdens pick up Utrecht, 19 april 2015

Solidair burgerschap

Het eten van voedselafval is een uiting van *agency* waarin de consument middels zijn of haar consumptiepatroon een politieke boodschap uitdraagt, zoals beargumenteert in hoofdstuk drie. Het eten van voedselafval in een groep is echter ook een uiting van solidariteit en burgerschap. Eerder besprak ik de individuele component omtrent ethische consumptie, nu wil ik echter bespreken hoe consumentengedrag en clustering kan leiden tot een andere invulling aan burgerschap en hoe solidariteit een kerncomponent is van deze beweging. Mondialisering zorgt voor veranderende machtsverhoudingen tussen staat, bedrijven en burger, wat ook een andere rol voor lokaliteit en de burger inhoudt. Een aantal processen vallen samen wanneer we de sociale beweging bestuderen die mensen vormen wanneer ze vrijwillig voedselafval eten. Ten eerste hebben ze een gevoel van verantwoordelijkheid tegenover de medemens en het milieu om anders te consumeren dan de reguliere consument doet. Seyfang (2006) bevestigt in haar onderzoek naar de relatie tussen ecologisch burgerschap en duurzaam consumeren dat de keuzes die consumenten maken in hun consumptiepatronen in overeenstemming zijn met hun gevoelens voor verantwoordelijkheid als burgers. De veranderde positie van de burger in de hedendaagse samenleving biedt dan ook ruimte voor het bediscussiëren van de rol van de burger en diens verantwoordelijkheden (Barber 2012). Middels het consumeren van voedselafval wordt een nieuwe politieke ruimte gecreëerd waarbinnen de consument aangestuurd wordt om verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf binnen de context van de samenleving die verder reikt dan enkel de staat, terwijl de burger eerder alleen verantwoordelijkheid diende af te dragen naar de staat toe (Lockie 2008).

Ten tweede heeft de consument bewustzijn van de wereld om zich heen onder invloed van mondialisering. De lokale omgeving van de burger heeft niet langer alleen raakvlak met de staat, maar ook met andere politieke niveaus zoals internationaal, transnationaal en mondiaal en de contrasterende belangen tussen deze niveaus (Amin 2002). De ethische overwegingen die de onderzoeksparticipanten maken wanneer ze besluiten om zich in te zetten tegen voedselverspilling zijn gebaseerd op gevoelens van verantwoordelijkheid tegenover medemens en de natuur, die zich niet alleen op lokale schaal bevindt maar beïnvloed wordt over de hele voedselketen. Het eten van voedselafval als bewuste keuze is een voorbeeld van het bewustzijn dat de burger op lokaal niveau keuzes maakt, uitwerking hebben op andere mensen op ander lokaal niveau, maar ook op een ander ruimtelijk niveau want ethisch consumeren is ook een kritische uiting ten opzichte van het mondiale voedselsysteem.

Tot slot leidt het samenkomen van ethische consumptie onder invloed van een mondiaal bewustzijn tot actieve burgers op lokaal niveau die samen een beweging vormen. Tijdens een interview met Anne praten we over *corporate responsibility*. Anne noemt dit een slechte poging om het slechte wat een bedrijf doet goed te maken. Ze zegt dat we juist uit zouden moeten gaan van het goede, en wat ze nu zo leuk vindt, is dat ze ziet dat burgers steeds meer gaten zelf op gaan vullen.⁴² Het veranderende gevoel van verantwoordelijkheid van burgers stuurt aan op een meer actieve houding ten opzichte van maatschappelijke problemen. Deze reiken verder dan alleen de lokaal of nationaal bewustzijn, gezien lokale problematiek verweven is met internationale problematiek onder invloed van mondialisering. Het bewustzijn van burgers met betrekking tot hun uitwerking van consumentengedrag op lokale, maar ook mondiale schaal, roept dus een gevoel van solidariteit en verantwoordelijkheid op bij de onderzoeksgroep. In gesprek met Mara vertelt ze dat ze haar leven leidt vanuit het idee dat burgers actief moeten zijn en niet maar alles moeten aannemen.⁴³ Dit is ook wat ze probeert te doen door zelf actie te ondernemen en bewustzijn onder medemensen te stimuleren. Ethische consumptie door groepen burgers daagt de opvatting uit dat het verdienen van geld en moraliteit niet samen gaan. Juist bij de ethische consumenten komen sociale verantwoordelijkheid en gedragsregels naar voren die niet aanwezig zijn in de reguliere maatschappij en aansturen op wat Michaletti

---

⁴² Interview Anne, 06.05.2015, Utrecht

⁴³ Interview Mara, 07.05.2015, Amsterdam

(2003) *corporate citizenship* noemt. Deze beweging laat zien dat burgers buiten de traditionele politiek en het reguliere burgerschap om op zoek gaan naar richtlijnen om goede burgers te zijn (Michaletti 2003:3). Anders dan in het neoliberale politieke landschap, waar burgerschap gevormd wordt door de mogelijkheid van burgers om hun eigen individuele gedrag te bepalen door hun identiteit te benadrukken middels commercialisering, draait solidair burgerschap—zoals ik het noem, om betrokkenheid, samenhang en solidariteit (Lockie 2008:193). In het geval van mijn onderzoeksgroep reguleert het eten van voedselafval sociale (inter-)actie zoals samen eten, maar ook nieuwe verhoudingen tussen producenten en consumenten omdat men kennis krijgt van het voedselsysteem en op een alternatieve wijze gaat consumeren. Het centraal stellen van solidariteit zorgt dat burgerschap een andere wending krijgt, waarin niet individualisme de kern vormt, maar het vormen van een sociale beweging.

Verandering gaat door de maag

In zijn onderzoek naar *freegans* in New York, schrijft Barnard (2011) dat de *freegan* beweging gezien kan worden als een *new social movement*. *New social movements* wordt sinds de jaren '60 gebruikt om te verwijzen naar groeperingen die tegen formele politieke actie zijn en juist collectieve publieke acties organiseren om hun politieke boodschap over te brengen en vragen te stellen over persoonlijke keuzes en sociale interactie (Barnard 2011:422). Ze creëren hun eigen identiteit en maken gebruik van publieke ruimtes terwijl ze ondertussen ook de institutionele sfeer aanspreken. In overeenstemming met de *freegan* beweging wil de onderzoeksgroep een politieke boodschap naar buiten brengen en alternatieve levensstijlen laten zien. Soms expliciet, soms impliciet, maar bij iedere organisatie zit in de actie die ze uitvoeren tegen voedselverspilling een kritische noot tegen de hedendaagse invulling van de maatschappij. In hoofdstuk twee beargumenteerde ik dat de onderzoeksgroep een vorm van *lifestyle activism* uitdragen waarna ik in hoofdstuk drie stelde dat het consumeren van voedselafval een vorm is van ethische consumptie. Dit laat zien dat het consumeren van voedselafval een tweeledig doel heeft; enerzijds passen mensen hun levensstijl aan op individuele basis en anderzijds vormen ze samen een sociale beweging die maatschappelijk bewustzijn teweeg brengt. De organisaties die ik bezocht heb bewegen zich binnen maatschappelijke kaders. Organisatoren zijn ingeschreven bij de Kamer van Koophandel, mensen worden op een vriendelijke manier benaderd en laagdrempeligheid staat centraal. Desalniettemin maken ze met iedere actie die wordt uitgevoerd een politiek statement. Ze spreken namelijk enerzijds de consument aan op de grote hoeveelheid voedsel die verspild wordt door consumenten, maar anderzijds wordt ook het hele voedselsysteem onder de loep genomen door te laten zien hoeveel eten wordt weggegooid door de voedselindustrie. Door collectieve en publieke acties wordt conform de *new social movement* een politieke boodschap uitgedragen met verspild voedsel als instrument. Zoals in de voorgaande paragraaf uitgelegd staat solidariteit en collectiviteit centraal binnen de beweging. Collectiviteit is een belangrijke aspect is van de activiteiten die georganiseerd worden door de organisaties die zich inzetten tegen voedselverspilling, er wordt gebruik gemaakt van zowel de instrumentele waarde als de symbolische waarde van voedsel. Eten is, naast ademhalen, misschien wel de meest essentiële menselijke activiteit en een activiteit waarmee het sociale leven onlosmakelijk mee is verweven (Mintz & Du Bois 2002:102). Tijdens gezamenlijke diners, zowel in een buurtcentrum als in een restaurant, is het doel van de organisatoren niet alleen om mensen een boodschap mee te geven over voedselverspilling, maar ook om een sociale interactie onderling te creëren die normaliter niet plaatsvindt in een restaurant. Mintz & Du Bois (2002:109) schrijven dat voedsel zowel groepsidentiteiten bevestigt als groepen onderscheidt, net zoals als andere culturele instrumenten ingezet worden om sociale relaties te definiëren. Wat iemand eet en binnen welke groep dit gegeten wordt, draagt bij aan iemands' identiteit en onderscheid ook van anderen die andere eetpatronen hebben (Fischler 1988). Samen eten van voedsel dat anders was weggegooid onderstreept de saamhang en het draagvlak van de erkenning van het probleem van voedselverspilling door anderen. Naast de tijdelijke groepsidentiteit, -ik zeg

tijdelijk omdat identiteiten die men aanneemt fluïde en contextafhankelijk zijn (Sen 2010)⁴⁴, die ontstaat tijdens de etentjes is de achterliggende gedachte ook om mensen samen te brengen in een geïndividualiseerde maatschappij en daarmee plezier te creëren. Marta, een van de organisatoren van diners legt tijdens een gesprek uit: *'Mijn inspiratie om te beginnen met dit soort diners komt vanuit etentjes waaraan ikzelf heb deelgenomen in Amsterdam. Daar werd ook gekookt met eten dat zou worden weggegooid en dat waren altijd zulke gezellige avonden! Toen bedacht ik dat ik dat ook in Utrecht op wilde zetten, een plek waar gekookt wordt met eten dat zou worden weggegooid, maar waar gezelligheid en cultureel vermaak ook centraal staan'*.⁴⁵

Het draait dus tijdens diners niet alleen maar om het creëren van bewustwording en het delen van een politieke boodschap, het delen van eten heeft ook de sociale functie om mensen samen te brengen en plezier te faciliteren (cf. Edwards en Mercer 2013:180). Zo sta ik met Ben in de keuken avocado's schoon te maken voor een gezamenlijk diner wanneer hij vertelt over hoe hij de samenleving graag zou zien: *'Ik weet dat het ideologisch is, maar ik denk dat het goed is om de kleine gemeenschappen weer centraal te stellen, waarin samen eten een grote rol speelt. Professionele koks koken dan voor de gemeenschap, wat niet alleen maar voedselverspilling terugdringt maar ook alle andere energiekosten. Het is wel goed voor je om nieuwe mensen te blijven ontmoeten, dus onderling blijven de gemeenschappen wel in contact, maar de samenleving wordt simpelweg op kleinere schaal georganiseerd waardoor behoud van natuur gecombineerd wordt met de verschuiving van het individu naar het collectief.'*⁴⁶

Ben uit niet alleen de rol van voedsel als sociaal instrument, maar benoemt ook de kracht van voedsel als *social glue* omdat iedereen afhankelijk is van voedsel. Tijdens een vergadering van een van de organisaties zegt Rob over de manier waarop we mensen kunnen betrekken bij de zorgen over voedselverspilling: *'We zouden een publieke aanval moeten openen op voedselverspilling. Mensen vinden het namelijk leuk om ergens bij betrokken te worden alsof ze een sociale cavalerie zijn. Op deze manier kunnen we publiek bewustwording creëren en daarnaast de mensen helpen die geen toegang tot eten hebben'*.⁴⁷ Rob laat zien van welk belang de draagvlakversterking is, de boodschap moet verspreid worden, het collectief moet bereikt worden. Dat gevoel van saamhorigheid en betrokkenheid kan alleen bereikt worden door met mensen samen te werken, en niet door je als betrokkene af te zetten tegen de maatschappij. Zo zegt Eva tijdens een interview over de benadering van buitenstaanders tijdens activiteiten dat ze zo toegankelijk mogelijk moeten zijn voor mensen. Ze wil dat mensen hun zien zodat ze misschien mensen kunnen aanzetten tot nadenken over voedselverspilling. Als ze alleen maar een goed beeld kunnen achterlaten zodat mensen niet bang voor ze zijn de volgende keer dat ze langs lopen, hebben ze al iets bereikt. *'Dus',* zegt ze, *'dat is zeker een effect dat we hebben dankzij deze activiteiten: we maken ons bereik groter'*.⁴⁸ Telkens weer wordt dus benadrukt dat maatschappelijke bewustwording van belang is om het probleem van voedselverspilling tegen te gaan. Door voedselafval als techniek te gebruiken om mensen bewust te maken van voedselverspilling en ze zo te laten nadenken over de politieke implicaties die voedselverspilling heeft, wordt aangetoond dat voedsel een verbindende sociale functie heeft die op meerdere niveaus uitwerking heeft. Het beïnvloedt niet alleen burgers die samen een *new social movement* vormen, maar als gevolg bevraagt deze beweging ook politieke instituten middels het reorganiseren van burgerschap.

De kracht van voedselafval

I: *'Je gelooft in een sneeuwbaaleffect?'*

---

⁴⁴ Interview Tegenlicht met Amartya Sen 17.02.2010 <http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2007-2008/de-avonturen-van-harry-holland/de-kracht-van-ideeen-in-gesprek-met-amartya-sen.html>

⁴⁵ Gesprek Marta, 14.02.2015, Utrecht

⁴⁶ Gesprek Ben, 05.03.2015, Amsterdam

⁴⁷ Participerende observatie, 19.04.2015, Amsterdam

⁴⁸ Interview Eva, 08.05.2015, Utrecht

*A: 'Ja, je moet klein beginnen, je kan niet ineens heel groot gaan worden. Liever klein en goed en dan op een vriendschappelijke en open manier en effectief meer die kwaliteit dan kwantiteit. Ik geloof ook wel dat ik niet de enige ben die hiermee bezig is. In Amsterdam zijn ze er ook mee bezig, in Arnhem, weet ik veel, overal zijn ze ermee bezig en iemand anders pakt dat deel wel weer op.'*⁴⁹

De kracht van voedselafval zit in de veelzijdige waarden die voedsel heeft. Het heeft een instrumentele functie, maar draagt ook symbolische waarde. Het bindt mensen omdat het nuttigen van voedsel een sociale ruimte creëert, het onderscheidt mensen omdat het identiteiten onderstreept en het is een gemene deler van mensen, omdat iedereen eten nodig heeft. Deze waarden van voedselafval maken een sneeuwbal-effect mogelijk, want iedereen herkent het probleem van voedselverspilling en dus zal de boodschap zich verspreiden zoals Anne het beschrijft. In haar etnografie *'Beyond Alternative Food Networks'* onderzoekt de antropologe Cristina Grasseni (2013) de sociale en economische implicaties die gevolg zijn van het opzetten van alternatieve voedselnetwerken in Noord Italië. Zij beargumenteert dat de burgers die deze alternatieve voedselnetwerken opzetten, en zich organiseren om zelf de voedselvoorziening in handen te krijgen, bewust en onbewust verandering aanbrengen in de economische, sociale en dus ook politieke structuur van hun omgeving. Een belangrijke bevinding van dit onderzoek is dat voedsel en de organisatie daaromheen slechts een spel is om sociale en economische verandering teweeg te brengen (Grasseni 2013: 5).

Na drie maanden veldwerk is het een te grote stap om te beargumenteren dat mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling daadwerkelijk verandering teweegbrengen in sociale en politieke structuren. Wat ik wel wil beargumenteren is dat deze *acts of citizenship*, zoals ik ze eerder genoemd heb, de status quo uitdagen, zoals bijvoorbeeld de voedselwetten op nationaal en internationaal niveau, maar ook de normen en waarden die burgers van belang achten in het dagelijks leven. Marta vertelt tijdens een gesprek over de organisatie die ze heeft opgezet: *'Het doet er niet toe of wij ons tijdens onze etentjes aan de wet houden wat betreft voedselveiligheid etc, want dat is toch juist ons punt, dat die wetten juist verspilling veroorzaken. Mensen die bij ons komen eten vormen eigenlijk een soort manifest, een manifest tegen voedselverspilling.'*⁵⁰ Zoals Isin en Nielsen (2008) schrijven worden *acts of citizenship* pas *acts of citizenship* als ze a) strijden voor gerechtigheid tegen een onrecht dat gedaan wordt en b) de wet uitdagen of zelfs overtreden. Een voorbeeld waarin middels de strijd tegen voedselverspilling ook gestreden wordt voor gerechtigheid is het volgende fragment uit een interview met Anne wanneer we praten over hoe dingen middels bewustwording over voedselverspilling anders kunnen in de maatschappij: *'ik denk dat je met kleine stapjes al heel veel dingen kan winnen. Als je bijvoorbeeld al weet hoe je dingen moet bewaren, of wat bewaardata zijn en er wat meer transparantie over wanneer eten over datum is, kun je grote gigantische voedselproducenten die ons aan het lijntje houden zeg maar overtroeven omdat je het zelf beter weet. Kijk het is best wel raar dat we in een samenleving leven waar alle informatie is, maar we weten niet meer welke informatie waar is en wat echt is. Daar worden we ook heel dom van, omdat er gewoon een paar giganten zijn die ons vanalles wijsmaken'*⁵¹ Het doel van de reactie op voedselverspilling is om verandering onder consumenten teweeg te brengen. Door middel van deze *acts of citizenship* wordt de maatschappelijke omgeving beïnvloedt en heroverwogen door burgers. Zoals de journalist van Dinther (2015)⁵² schrijft: *'Elke aardappel, elke aardbei, elke graankorrel is met toewijding geproduceerd en met toewijding naar onze tafel gebracht. Dat voedsel verdient het niet om achteloos verspild te worden'*, maar het doel is om mensen bewust te maken en een aanzet te geven tot discussie over voedselverspilling en het hele systeem eromheen.

Door het consumeren van voedselafval als een vorm van ethisch consumeren te benaderen, heb ik kunnen aantonen dat burgers hun *agency* als consument gebruiken om

⁴⁹ Interview Anne, 06.05.2015, Utrecht

⁵⁰ Informeel gesprek Marthe, 19.03.2015, Utrecht

⁵¹ Interview Anne, 06.05.2015, Utrecht

⁵² Mac van Dinther in: *De Volkskrant* 21 juli 2015

nieuwe vorm van burgerschap te vormen waarin nieuwe verantwoordelijkheden centraal worden gesteld en solidariteit met medemens en natuur het leidend voorwerp is. De rol van voedsel binnen dit proces is van groot belang. Ten tweede is de rol van voedselafval van groot belang binnen het proces van de *new social movement*. In eerste instantie lijkt alsof voedselverspilling *an sich* simpelweg een tastbaar fenomeen is dat in de samenleving plaatsvindt en herkenbaar is voor iedereen, maar na een etnografische studie blijkt dat het geherdefinieerde voedsel enerzijds een instrument is om verandering te stimuleren in consumentgedrag en misschien zelfs de maatschappij, en anderzijds de sociale, culturele en politieke kracht van voedsel om mensen te binden onmisbaar is in dit proces. Voedselafval lijkt een toegankelijk- en daarmee vervangbaar, instrument, maar het is juist een essentieel onderdeel van het beoogde doel van de burgers die zich inzetten tegen voedselverspilling. Meer onderzoek zal moeten plaatsvinden naar de implicaties op sociale, economische, culturele en politieke structuren van deze actieve burgers op lokaal, maar zeker ook op mondiaal niveau. Duidelijk is echter dat het kapitalistisch denkkader op basis waarvan de samenleving is ingericht wordt uitgedaagd door burgerbewegingen, waarbij in dit geval, publieke acties tegen voedselverspilling een uiting zijn van verzet tegen de status quo.

Vijf

Voedselafval als instrument voor verandering

Op 14 juni 2015 organiseerde *Damn Food Waste*⁵³ een groot anti-voedselverspilling evenement waarbij zo'n drieduizend mensen soep aten, gemaakt van eten dat eerder als afval werd bestempeld. Verschillende organisaties gaven workshops waarbij het verwerken van eten dat niet (meer) als eetbaar gezien wordt centraal stond. Het doel? Laten zien dat voedselverspilling zonde is en vooral makkelijk te voorkomen. Dit evenement is een grootschalige versie van de mensen die ik gevolgd heb gedurende drie maanden. De drukbezochtheid en de aanwezigheid van de vele organisaties laat de actualiteit en het belang zien van inzet tegen voedselverspilling. Ook door de politiek wordt het probleem van voedselverspilling opgepikt. In Frankrijk is in mei een wet aangenomen waarin is vastgelegd dat supermarkten een bestemming moeten zoeken voor overtollig voedsel. Voedsel dat over de datum is mag dus niet meer worden weggegooid.⁵⁴ In deze scriptie heb ik laten zien dat de inzet tegen voedselverspilling door burgers een maatschappelijk fenomeen is dat bestudeerd zou moeten worden als een maatschappelijke beweging die op z'n minst verandering in consumptiepatronen teweeg probeert te brengen, maar ook aanleiding zou kunnen geven tot verandering in de maatschappij op gebied van economische, politieke en sociale relaties. Ik ben tot deze redenatie gekomen door gedurende het onderzoek de vraag centraal te stellen: *'Wat is de relatie tussen burgerinitiatieven die zich inzetten tegen voedselverspilling en hun visie op alternatieve sociale en economische relaties in de maatschappij?'*. Door het innemen van een antropologisch en etnografisch perspectief, heb ik de problematiek op een holistische manier benaderd en het belang van het bestuderen van de context waarin inzet tegen voedselverspilling plaatsvindt benadrukt. Dankzij deze benadering heb ik een relatie kunnen traceren tussen inzet tegen voedselverspilling en het plaatsen van kritische noten bij de invulling van de hedendaagse maatschappij.

Mijn uiteindelijke argument, en inzicht in het veld van de antropologie van voedsel is dat het herdefinieerde voedsel enerzijds een instrument is om verandering te stimuleren in consumentgedrag en misschien zelfs de maatschappij. Anderzijds is de sociale, culturele en politieke kracht van voedsel om mensen te binden onmisbaar in dit proces. Ik ben tot deze conclusie gekomen door eerst de vorm van organisatie te bestuderen van de burgerinitiatieven hanteerde. Ik ontdekte het belang van lokaliteit en *sociale embeddedness* die mensen helpt voedselafval te kunnen benaderen als voedsel en niet als een wegwerpproduct. Vervolgens ben ik gaan bestuderen waarom deze mensen bereid zijn om voedselafval te herdefiniëren als voedsel. Ik ontdekte dat het consumeren van voedselafval een vorm van ethische consumptie is die solidariteit naar medemens en milieu uitdraagt. Middels deze ethische consumptie bevraagt de onderzoeksgroep culturele grenzen tussen afval en voedsel en ontdekt tegelijkertijd nieuwe vormen van burgerschap waarbij ook nieuwe verantwoordelijkheden horen. Dit geeft de invloed van mondialisering weer, namelijk dat verantwoordelijkheidsgevoelens van burgers niet langer gelden tussen staat en burger en daarmee binnen landsgrenzen blijven, maar dat de burger nieuwe verantwoordelijkheden op zich neemt ten opzichte van mondiale sociale, economische en politieke stromingen. In eerste instantie lijkt voedsel in dit proces een toegankelijk- en daarmee vervangbaar, instrument, maar het is juist een essentieel onderdeel van het beoogde doel van de burgers die zich inzetten tegen voedselverspilling. Voedsel is namelijk een levensbron voor iedereen en daarmee een gedeeld goed dat iedereen aanspreekt en nodig heeft. Wanneer voedsel ingezet wordt om actie tegen voedselverspilling te ondernemen voelt iedere voorbijganger zich aangesproken want het is een probleem waar iedereen verantwoordelijk voor is. De confrontatie die het blootleggen van voedselverspilling in de publieke ruimte

⁵³*Damn Food Waste* is een coalitie van partijen bestaande uit FoodGuerilla (One World), Voedingscentrum Wageningen UR, Youth Food Movement (YFM), DuurzaamDoor (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) en Feedback/EU Fusions. Food Cabinet is verantwoordelijk voor de uitvoering.

⁵⁴ Nieuwsartikel NOS, 22 mei 2015 <http://nos.nl/artikel/2037129-franse-supermarkten-mogen-geen-eten-meer-weggoeien.html>

veroorzaakt in de vorm van een diner of in de vorm van een voedselmarkt geldt voor iedereen. Wanneer voedselafval vervangen wordt door een ander object of probleem wordt de doelgroep kleiner want de behoefte aan voedsel is een van de universeel gedeelde primaire levensbehoeftes. Het is de combinatie van de instrumentele en symbolische kracht van voedsel die maakt dat voedsel een onvervangbaar instrument is voor het teweegbrengen van maatschappelijk bewustzijn.

Voedselafval als maatschappelijk fenomeen

Het onderzoek toont aan dat voedselafval, en alle samenhangende processen daaromheen, zoals de voedselindustrie, de machtsverhoudingen, politieke inmenging, bezorgde burgers, maar ook sociale en culturele patronen, een belangrijke rol speelt in de bestudering van de maatschappij en een referentiekader vormt voor de analyse hiervan. Deze ondervinding komt overeen met de conclusie van een inspirerend onderzoek door de antropologe Grasseni (2013) die aantoont dat lokale voedselnetwerken in Italië een uitgangspunt vormen voor een groter proces van economische en sociale implicaties in de consumptiemaatschappij. In het geval van mijn onderzoek wordt het voedselnetwerk georganiseerd omtrent voedselafval, anders dan in het onderzoek van Grasseni (2013) waar lokaal geproduceerd voedsel centraal staat. Ik heb aangetoond dat er frictie ontstaat tussen de kapitalistische invulling van de maatschappij die drang om te consumeren bewerkstelligd en de ethisch overwegingen die consumenten maken. Zoals wetenschappers als Bauman (2011), Smith (2011), Ikerd (2008) en Seyfang (2006) beargumenteren is er inderdaad sprake van een problematische relatie tussen het kapitalistisch systeem als politieke, economische, sociale en culturele vormgever, consumentisme en ethiek; een relatie die tot uiting komt in de consumptie van voedselafval door de onderzoeksgroep die bewogen worden door ethische overwegingen met betrekking tot medemens en milieu. Dit onderzoek onderstreept het belang van het bestuderen van de sociale dynamiek omtrent voedselafval, omdat het meer maatschappelijke implicaties heeft dan enkel het veroorzaken technische uitdagingen. Zoals Evans, Campbell en Murcott (2013) beargumenteren in hun bundel wordt afval geconstrueerd vanuit sociale, culturele en politieke denkkaders die een reflectie vormen op de invulling en de normen en waarden van de maatschappij. In mijn onderzoek vormen burgerorganisaties een *new social movement*, een beweging die voedselafval in de publieke ruimte herdefinieert als voedsel om op de manier kritiek te uiten op de maatschappelijke instituties. Een soortgelijke conclusie trekt Barnard (2013) over zijn onderzoek naar *freegans* in New York die buitenstaanders meenemen op tour naar *dumpster dive* plekken om ze te confronteren met de grote hoeveelheid voedselafval en tegelijkertijd vraagstekens oproepen over de aanleiding van deze grote bergen afval, namelijk in hun ogen transnationale bedrijven die alleen uit zijn op het maken van winst. Tot slot vormt voedselafval een platform waarbinnen alternatieve waarden, normen, discoursen en praktijken zich ontwikkelen. Dit komt overeen met het onderzoek van Juris (2008) naar anti-mondialiseringsnetwerken die beargumenteert dat de activisten die hij onderzoekt niet alleen reageren op milieudegradatie, armoede en sociale ongelijkheid; ze creëren tegelijkertijd ook sociale ruimtes om alternatieve democratische waarde, discoursen en praktijken te ontwikkelen. Hij toont aan dat maatschappelijke problemen waar burgers zich tegen inzetten geen opzichzelfstaande fenomenen zijn, maar ingebed zijn in maatschappelijke en wetenschappelijke debatten over mondiale armoede en sociale ongelijkheid, maar ook over lokale netwerken en alternatieve organisatiestructuren van burgers. In overeenstemming met Juris (2008), maar ook met Grasseni (2013) en Orlando (2011) heb ik aangetoond dat activistische burgers relaties bewerkstelligen tussen politieke, culturele, sociale en maatschappelijke ruimtes, en ook invloed uitoefenen op deze raakvlakken door hun *agency* als burger en consument te uiten in *lifestyle activism*. Voedselafval vormt hierbij het instrument om deze invloed uit te kunnen oefenen.

Het belang voor de antropologie

Een ander belangrijk vraagstuk dat naar voren komt tijdens de interpretatie van de verzamelde data is dat het onderscheid tussen wetenschappelijke definiëring van onderzoeksgroepen en het discours binnen de onderzoeksgroep zelf groot is. Zo kent het discours omtrent activisme en het activist zijn een negatieve connotatie binnen de onderzoeksgroep, terwijl in het wetenschappelijk kader wel met regelmaat verwezen wordt naar mensen die zich inzetten tegen voedselverspilling als activisten. Wat ik heb laten zien in dit onderzoek is de veranderde machtsverhoudingen op lokaal, nationaal, internationaal en mondiaal niveau tussen burgers, bedrijven en staten ervoor zorgen dat ook burgers een andere rol toegeschreven krijgen of tot zich nemen. Ze nemen een actievere houding aan ten opzichte van maatschappelijke problematiek waardoor er niet langer alleen een verantwoordelijkheidsgevoel bestaat tussen burger en staat, maar ook tussen burger en mondiale problematiek, bijvoorbeeld op gebied van sociale gelijkheid of milieu. Dit betekent dat antropologen die schrijven over activisten zich moeten afvragen of het begrip van activisme nog overeenkomt met de dynamische hedendaagse samenleving. De antropoloog Orlando (2011) concludeert zijn onderzoek naar de relatie tussen lokale duurzame voedselproductie en regionale politiek met de stelling dat lokale vormen van duurzame voedselproductie niet alleen nieuwe vormen van activisme doet ontstaan, maar ook dat het van belang is om de context en beïnvloeding van politieke regelgeving te bestuderen. Hij laat zien dat het politieke en economische klimaat omtrent voedselactivisme van groot belang is als het aankomt op de vormen die activisme aanneemt. Waar ik voor wil pleiten is dat wanneer we als wetenschappers praten over activisme, het duidelijk moet zijn dat activisme verschillende vormen kan aannemen en niet alleen gaat over mondiale netwerken van mensen die zichzelf buiten de maatschappij plaatsen, zoals het door mijn onderzoeksgroep wordt opgevat. Verschillende onderscheiden kunnen worden gemaakt wanneer het concept activisme bediscussieerd wordt. Zo maakt Isin (2007:38) een onderscheid tussen actieve burgers en activistische burgers, waarbij de laatste een nieuw script ontwerpt tijdens het in actie komen terwijl de actieve burgers een bestaand script volgt in zijn actie. In hoofdstuk twee laat ik zien dat het definiëren van een onderzoeksgroep genuanceerd moet worden omdat de ene vorm van activisme de andere vorm niet uitsluit of juist omvat. Hiermee wil ik aantonen dat het van belang is om het begrippenkader waarmee we als wetenschappers naar de onze onderzoeksgroepen kijken continu te bevragen door ons te realiseren dat –zoals Ingold (2011) zegt, ook wij als wetenschapper interpretatieve denkkaders gebruiken die de diversiteit aan kennis die we opdoen trechteren binnen dit begrippenkader. Dat betekent dat kritisch kijken naar de begrippenkaders leidt tot nieuwe inzichten en opvattingen, wat zeer van belang is gezien de diversiteit en veranderlijkheid van de samenleving die we bestuderen. In mijn onderzoek heb ik laten zien dat het kritisch reflecteren op het begrippenkader van relevant wetenschappelijk onderzoek en tegelijkertijd op het begrippenkader van de onderzoeksgroep leidt tot een ander inzicht op vormen van activisme dat van belang is bij het bestuderen van lokale voedselnetwerken opgesteld door burgers.

Naar aanleiding van de bevinding dat burgerbewegingen op lokale schaal aandacht besteden aan mondiale problematiek en ook medeburgers stimuleren tot verandering in denken en gedrag, zou meer onderzoek gedaan moeten worden naar zowel de maatschappelijke implicaties van burgerbewegingen op lokale schaal als de netwerken die ontstaan en lokale bewegingen verbinden met mondiale problematiek. In een samenleving waar individualisering en monetaire voorwaarden voorop staan zijn deze bewegingen een interessant fenomeen waar nieuwe vormen van solidariteit ontstaan. Ik heb kunnen laten zien dat in deze onderzoeksgroep voedsel een centrale rol speelt om zowel de sociale als de maatschappelijke boodschap over te brengen die de onderzoeksgroep voor ogen heeft. De vraag dient zich aan of binnen andere burgerorganisaties een zelfde doel wordt bereikt maar dan via een middel anders dan voedsel. Ik heb in dit onderzoek aangetoond wat het beoogde doel is vanuit de onderzoeksgroep, maar geen aandacht besteed aan de daadwerkelijke maatschappelijke implicaties die de activiteiten

van deze organisaties hebben. Deze kant van het veld zou ook belicht moeten worden om het argument dat burgerorganisaties inderdaad kunnen zorgen voor maatschappelijke verandering te versterken. Voedselverspilling *an sich* is ook een belangrijk onderzoeksveld, gezien de grote hoeveelheden voedsel die dagelijks worden weggegooid. Onderzoek zou bijvoorbeeld gedaan kunnen worden naar logistieke oplossingen om met deze verspilling om te gaan. Het maatschappelijk discours gaat steeds meer over duurzaamheid en de relatie tot voedselverspilling. Met het onderzoek toon ik aan dat voedselverspilling niet alleen een probleem is dat besproken wordt in een select groepje actieve burgers, maar dat het draagvlak voor het probleem breder wordt en daarmee deel uit gaat maken van het maatschappelijk discours.

Het belang van een antropologisch perspectief

Om inzicht te krijgen in deze maatschappelijke processen die plaatsvinden, is het doen van etnografisch veldwerk van grote waarde. Het verschil tussen wat mensen zeggen wat ze doen, en hoe ze in praktijk handelen is essentieel om processen van verandering te begrijpen. Beoogde doelen worden niet altijd bereikt, of blijken ineens te zijn veranderd wanneer de antropoloog meeloopt in het veld. De sociale dynamiek in organisaties, de afhankelijkheid van anderen, en de reacties van de buitenwereld hebben allemaal invloed op de uitwerking van het beoogde doel. Neem bijvoorbeeld het feit dat twee van de organisaties voornamelijk bestaan uit jonge mensen die nog studeren en deels internationaal zijn. Deze organisatie wil een lage toegangsdrempel hebben door met vrijwilligers te koken en goedkoop eten te verkopen. Het is voor hun echter een uitdaging om andere mensen dan studenten, vrienden en kennissen aan te trekken, omdat de aanwezigheid van alle studenten anderen misschien afschrikt of niet aantrekt. Het is dan ook een feestje wanneer nieuwe mensen komen eten met onbekende gezichten. Ten tweede is etnografisch veldwerk voor mij van grote waarde geweest omdat ik door participerende observatie heb kunnen zien wat de reacties zijn van de buitenwereld op de organisaties. Daardoor heb ik kunnen zien dat mensen geïnspireerd raakten door etentjes en *free food markets*, maar dat er ook mensen waren die hun neus ophaalden en het eten meer geschikt vonden voor de afvalcontainer. Tot slot heb ik de kans gekregen om een band met mensen op te bouwen die ook zorgde voor open en ontspannen interviews en naar mijn idee eerlijke en diepgaande gesprekken. Bijzonder aan de etnografische benadering is dat ik mij als antropoloog bevond in een activistisch veld. Door mij als antropoloog te mengen met het activistische veld, kreeg ik een duale rol; enerzijds was ik wetenschapper, maar anderzijds was ik een actieve burger en dus moest ik continu balanceren tussen de objectieve wetenschapper en de activistische burger. Ik heb bewust gekozen voor deze rol omdat ik de lokale organisaties een stem wil geven in het grote maatschappelijke debat. Op deze manier draag ik, als activistisch antropoloog bij aan de publieke zaak. Dat betekent dat de antropoloog een stem geeft aan een minderheid zodat ook deze gehoord wordt. Door het vastleggen, analyseren en interpreteren van data verzameld bij de onderzoeksgroep geef ik weer hoe deze groep begrepen moet worden en waarom het van belang is om hun stem te mee te nemen in het publieke debat, namelijk om eenzijdige kennisproductie te voorkomen (cf. Speed 2006). Het geven van een stem aan de onderzoeksgroep resulteert ook in het maken van overwegingen met betrekking tot bescherming van de onderzoeksgroep. Als antropoloog heb ik ervoor gekozen om mijn onderzoeksgroep een stem te geven in het publieke en wetenschappelijke domein om te laten zien dat burgers zich actief inzetten voor verandering in de maatschappij. Dit kan de onderzoeksgroep echter ook in gevaar brengen doordat het negatieve gevoelens kan opwekken bij medeburgers of dat de informatie strategieën of illegale activiteiten blootlegt. Als antropoloog denk ik echter dat ik de groep niet in gevaar breng omdat ik alle informatie heb gefingeerd en de activiteiten die worden uitgevoerd zich in een grijs gebied bevinden tussen legaal en illegaal. Door deze burgers een stem te geven laat ik het belang zien van het in acht nemen van burgerbewegingen wanneer wetenschappers, maar ook beleidsmakers, politici en anderen spreken over de samenleving. De samenleving moet namelijk niet gezien worden als machthebbende bedrijven, de staat en een

homogene groep burgers, maar uit een groep burgers die een hoge mate van diversiteit kent en *agency* heeft die opgemerkt en erkend moet worden.

Tijdens alle gesprekken, etentjes, voorbereidingen en evenementen heb ik een ding altijd terugzien komen, en dat is de passie om iets goeds te doen. Soms iets goeds doen in de zin van lekker eten op tafel zetten, soms iets goeds doen in de vorm van zoveel mogelijk eten verwerken, en soms iets goeds doen in de vorm om zoveel mogelijk mensen te enthousiasmeren. Mensen worden gemotiveerd om iets goeds te doen vanuit het gevoel van solidariteit, zoals besproken in hoofdstuk 4. Niet langer staat iets goeds doen gelijk aan monetaire waarden, maar vindt een verschuiving plaats waarbinnen iets goeds doen gelijk staat aan solidariteit met medemens en milieu. Nogmaals in al deze passie staat de relatie tussen ethiek, consumeren en voedsel centraal. Deze interactie toont de dynamische en veelomvattende dimensies van voedsel in combinatie met de wil van de mensen om niet klakkeloos de denkkaders van de samenleving te volgen, maar de grenzen op te zoeken en alternatieve levensstijlen te creëren.

Epiloog

Voordat ik begon aan mijn onderzoek naar voedselverspilling was ik altijd al bezig met eten en de mondiale impact die consumptiepatronen en de voedselindustrie hebben. Ik kon minutenlang staan twijfelen of ik de biologische of de *fairtrade* suiker moest kopen en ben al lange tijd vegetariër. Nu, na een kijkje te hebben genomen in de wereld van voedselverspilling en ook weer afstand te hebben genomen, merk ik dat het onderwerp me niet meer loslaat. Zoals ik eerder bij mensen pleitte om na te denken over alle dierlijke en overgevoegen producten, sta ik nu overal met een bakje klaar om het eten dat overblijft mee te nemen zodat het niet wordt weggegooid. In de supermarkt lijkt ik een sensor te hebben die me overal op kortingsstickers attendeert en heb ik de neiging om net die verpakking met een rotte tomaat erin mee te nemen om op die manier te voorkomen dat de andere goede tomaten in de verpakking worden weggegooid. Het liefst mijd ik supermarkten nu ik keer op keer gehoord heb hoeveel eten ze weggooien, hoeveel winst gemaakt wordt op voedsel en welke slechte prijs de boeren hiervoor krijgen. Ik wist al dat eten een grote rol kan spelen in het leven, je wilt weten waar het vandaan komt, wie het maakt en hoe het gemaakt is, maar na dit antropologisch avontuur weet ik zeker dat voedsel veel meer doet dan je laten genieten tijdens je ontbijt, lunch en diner. Voedsel verbindt mensen, en niet alleen op een sociale manier, maar ook op lokaal en mondiaal niveau. Het verbindt werelden aan elkaar die anders niet met elkaar in verbinding werden gebracht, armoede met welvaart, schaarste met overschot, economie met cultuur en lokale processen met mondiale processen.

De uitdaging van activistisch antropoloog zijn is dat je lichaam en geest het onderzoeksinstrument zijn. Dit betekent dat je als activistisch antropoloog zelf de frustraties en het genot moet ervaren dat je onderzoeksgroep ervaart wanneer ze voedselafval ophalen en wanneer ze voedselafval weer omtoveren tot een heerlijk diner. De interactie met het veld zorgt voor een tweedeling tussen het zijn van antropoloog en betrokken burger, maar daarnaast verbindt voedsel deze tweedeling juist doordat het mijn studieveld is als antropoloog en ikzelf ook consument ben. Net als de onderzoeksgroep ben ik ook als betrokken burger geïnspireerd geraakt om na te denken over voedselafval en hier ook naar te handelen. Als antropoloog ben ik overtuigd geraakt van het belang van het bestuderen voedselafval gezien de vele politieke, maatschappelijke, culturele, sociale en economische aspecten waar het betrekking op heeft. Graag wil ik u als lezer uitnodigen om na te denken over deze lappendeken van verwevenheid die voedsel teweegbrengt.

Bibliografie

Amin, A.

2002 "Ethnicity and the multicultural city: living with diversity" *Environment and Planning* 34(6): 959 – 980

Barber, B.R.

2012 *If Mayors Ruled the World: Why cities can and should govern globally and how they already do*. Yale University Press. chapter 1, pp:1-22.

Barnard, A. V.

2011 "'Waving the banana' at capitalism: Political theatre and social movement strategy among New York's 'freegan' dumpster divers". *Ethnography* 12 (4): 419-444

Basu, R.

2007 "Negotiating Acts of Citizenship in an era of Neoliberal Reform: The Game of School Closures." *International Journal of Urban and Regional Research* 31 (1): 109-127

Bauman, Z.

2011. *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age*. Cambridge: Polity Press

Bekin, C. Carrigan, C. & Szmigin I.

2006 "Empowerment, waste and new consumption communities." *International Journal of Sociology and Social Policy* 26 : 32-47

Berglund, E.

2001 "Self-defeating Environmentalism? Models and Questions from an Ethnography of Toxic Waste Protest." *Critique of Anthropology* 21(3): 317–336

Bowen, S.

2011 "The Importance of Place: Re-Territorialising Embeddedness." *Sociologia Ruralis* 51(4): 325 - 348

Burgmann, V.

2003 *Power, profit and protest: movements for change in Australian society*. Crows Nest: Allen & Unwin

Carrier, J. G. & Luetchford, P.G.

2012 *Ethical Consumption: Social Value and Economic Practice*. Oxford: Berghahn Books.

Clark, D.

2004 "The Raw and the Rotten: Punk cuisine." *Ethnology* 43(1): 19-31

Cournihan, C. & Van Esterik, P.

2013 *Food and Culture: A Reader*. New York: Routledge

Coyne, M.

2009 "From Production to Destruction to Recovery: Freeganism's Redefinition of Food Value and Circulation." *Iowa Journal of Cultural Studies* 10(11): 9-24

Douglas, M.

- 1966 *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge
- DuPuis, M. & Goodman, D.
2005 "Should we go "home" to eat?: toward a reflexive politics of localism." *Journal of Rural Studies* 21: 359-371
- Edwards, F. & Mercer, D.
2007 "Gleaning from Gluttony: an Australian youth subculture confronts the ethics of waste." *Australian Geographer* 38 (3): 279- 296
- Edwards, F. en Mercer, D.
2013 "Food Waste in Australia : The Freegan Response." *The Sociological Review* 60 (2): 174-191
- Eriksen, T.H.
2007 *Globalization: the Key Concepts*. New York: Berg
- Evans, D, Campbell, H & Murcott, A.
2013 *Waste Matters: New Perspectives on Food and Society*. Oxford:Wiley-Blackwell
- Farb, P. & Armelagos, G.
1980 *Consuming Passions: The Anthropology of Eating*. Boston: HoughtonMifflin
- Gidwani, V & Reddy, R. N.
2011 "The Afterlives of Waste: Notes from India for a Minor History of Capitalist Surplus." *Antipode* 43 (5): 1625- 1658
- Goody, J.
1982 *Cooking Cuisine and Class: A study in Comparative Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press
- Granovetter, M.
1985 "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness." *American Journal of Sociology* 9 (3): 481-510
- Grasseni, C.
2013 *Beyond Alternative Food Networks: Italy's Solidarity Purchase Groups*. London: Bloomsbury Academic.
- Habermas, J, Lennox, S. & Lennox, F.
1974 "The Public Sphere: An Encyclopedia Article". *New German Critique* 3: 49-55.
- Hale, C.
2006 "Activist research vs. cultural critique: indigenous land rights and the contradictions of politically engaged anthropology." *Cultural Anthropology* 21:96-120.
- Hinrichs, C.
2000 "Embeddedness and local food systems: notes on two types of direct agricultural markets." *Journal of Rural Studies* 16: 295-303
- Ikerd, J.
2008 "Sustainable Capitalism: A Matter of Ethics and Morality." *Problems of Sustainable Development* 3 (1): 13-22

- Ingold, T.
2011 *Being Alive: Essays on movement, knowledge and description*. Oxon:Routledge
- International Panel on Climate Change.
2014 *Climate Change 2013: The Physical Science Basis*.
http://www.klimamanifest-von-heiligenroth.de/wp/wp-content/uploads/2014/02/IPCC2013_WG1AR5_ALL_FINAL_S768_14Grad_mitTitelCover.pdf. Bezocht op 16 december 2014
- Jackson, T.
2005 "Live better by consuming less: is there a double dividend in sustainable consumption."
Journal of Industrial Ecology 9 (1): 19-36
- Juris, J.S.
2008 *Networking Futures: The movements against corporate globalization*. Durham: Duke University Press
- Kuper, J.
2009 *Anthropologist's Cookbook*. Oxon: Routledge
- Kottak, C.P.
2011 *Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity*. New York: McGraw-Hill
- Lewis, T.
2015 "One city block at a time': Researching and cultivating green transformations."
International Journal of Cultural Studies 18 (3): 347-363
- Lévi-Strauss, C.
1964 *Le Cru et Le Cuit*. Paris: Plon
- Lockie, S.
2009 "Responsibility and agency within alternative food networks: assembling the "citizen consumer". *Agricultural Human Values* 26:193-201
- Low, S.M. & Merry, S.E.
2010 "Engaged Anthropology: Diversity and Dilemma's: An Introduction to Supplement 2."
Current Anthropology 51 (2): 203-226
- Micheletti, M.
2003 *Political Virtue and Shopping: Individuals, Consumerism, and Collective Action*. New York: Palgrave Macmillan.
- O' Brien, M.
1999 "Rubbish power: Towards a sociology of the rubbish society", in Hearn, J. & Roseneil, S. (eds), *Consuming cultures*. Basingstoke: Macmillan
- Orlando, G.
2011 "Sustainable Food vs. Unsustainable Politics in the City of Palermo: The Case of an Organic Farmers' Market." *City & Society* 23 (2): 173-191

- Patel, R.
2007 *Stuffed & Starved: Markets, Power and the Hidden Battle for the World Food System*. London: Portobello Books
- Royrvik, E.
2011 *The Allure of Capitalism: an Ethnography of Management and the Global Economy in Crisis*. Oxford: Berghahn Books.
- Scanlan, J.
2005 *On Garbage*. London: Reaktion Books
- Seyfang, J.
2006 "Ecological citizenship and sustainable consumption: Examining local organic food networks." *Journal of Rural Studies* 22: 383–395
- Shantz, J.
2005 "One Person's Garbage.,Another Person's Treasure: Dumpster Diving, Freeganism and Anarchy." *Verb* 3 (1): 9-19
- Slater, D.
2009 "The ethics of routine: consciousness, tedium and value." In: Shove E, Trentmann F and Wilk RR (eds) *Time, Consumption and Everyday Life: Practice, Materiality and Culture*. Oxford: Berg.
- Smith, R.
2011 "Green capitalism: the god that failed." *Real-world economics review* 5: 112-144
- Speed, S.
2006 "At the Crossroads of Human Rights and Anthropology: Toward a Critically Engaged Activist Research." *American Anthropologist* 108 (1): 66–76,
- Sylvestre, J.
2009 "Veganism and Punk – A Recipe for Resistance: Symbolic Discourse and Meaningful Practice." *The Ottawa Journal of Religion* 1: 90-106
- Toth, F.L.
1999 *Fair Weather: Equity Concerns in Climate Change*. London: Earthscan
- Urry, J.
2010 "Consuming the Planet to Excess." *Theory, Culture & Society*. 27 (2-3): 191-212

Bijlage A: Populatie-inzicht

In deze bijlage geef ik een inzicht in de omvang en diversiteit van de onderzoekspopulatie.

Oververs

Bij Oververs werken meerdere mensen in verschillende frequenties. Ik heb beide initiatiefnemers geïnterviewd evenals de kok die de meeste diners en lunches organiseert. De initiatiefnemers zijn mid-twintig en naast sociale ondernemers ook werkende. De kok is begin veertig en fulltime kok naast haar liefde voor het sociaal ondernemerschap. Zij heeft gefunctioneerd als mijn sleutelinformant.

Taste Before You Waste Amsterdam

De initiatiefneemster van *Taste Before You Waste Amsterdam* is derdejaarsstudent aan *Amsterdam University College*. Ze wordt ondersteund door ongeveer dertig vrijwilligers die ik bijna allemaal gesproken heb tijdens het voorbereiden of eten van de diners of tijdens de *free food market*. Vrijwel alle vrijwilligers zijn student aan *Amsterdam University College* en zijn vrijwilliger omdat ze iets goeds willen doen. De initiatiefneemster en de 'hoofdkok' van de diners heb ik geïnterviewd. Met de andere vrijwilligers heb ik voornamelijk informele gesprekken gehad of semi-gestructureerde focusgroepen gehouden tijdens het koken of eten.

Taste Before You Waste Utrecht

Taste Before You Waste Utrecht stond nog in de startblokken tijdens mijn onderzoeksperiode. Tijdens vergaderingen waren ongeveer tien vrijwilligers aanwezig, allen studenten aan *University College Utrecht*. Opvallend was dat alle vrijwilligers vrouwen waren. Een van de vrijwilligers heb ik geïnterviewd. Met de andere studentes heb ik informele gesprekken gevoerd en participerende observatie gedaan.

De Container

Via een van de initiatiefnemers van *Oververs* hoorde ik over *De Container*. Een project dat nog in de startblokken stond geïnitieerd door vier jonge ondernemers die goed willen doen. Allen waren ze afgestudeerd. Vanwege tijdgebrek van de ondernemers hebben ze het project stopgezet. Ik heb bij hun vergaderingen mogen zijn en kunnen participeren en observeren. Als betrokken 'lid' heb ik kunnen ervaren wat er allemaal komt kijken bij het aanbieden van voedselafval aan de consument. Een van de initiatiefnemers heb ik mogen interviewen.

Food Surplus Entrepreneurs Network Netherlands

De initiatiefnemer van dit netwerk was aanwezig op een van de *Taste Before You Waste* diners in Amsterdam. Tijdens de eerste vergadering waren er zo'n zeven mensen aanwezig, tijdens de tweede vergadering zo'n tien mensen. Ik heb deelgenomen aan de vergaderingen en met twee van vier van de deelnemers individueel gesproken.

De boerderij

Ik refereer met *de boerderij* naar twee actieve burgers die zich onder andere inzetten tegen voedselverspilling. Deze burgers zijn begin zestig, hebben een burgerrechtenorganisatie en wonen in een oude boerderij midden in de stad. Met hen heb ik informele gesprekken gehad. Via hen kreeg ik groenteafval zodat ik zelf te uitdaging aan kon gaan om groente en fruit te beoordelen met mijn zintuigen en niet op basis van een selectie uitgevoerd door de winkel.

Bijlage B: Abstract

In een wereld waar machtsverhoudingen tussen burger, staat en nieuwe actoren zoals transnationale bedrijven onder druk staan en veranderen, biedt het bestuderen van een onderwerp als voedselverspilling inzicht in de implicaties van deze mondiale processen op lokaal niveau. Op wetenschappelijk vlak is de aandacht voor voedselverspilling door burgers niet onopgemerkt gebleven en is onderzoek gedaan naar de beweegredenen van burgers om zich actief in te zetten tegen voedselverspilling (zie o.a. Clark 2004; Barnard 2013; Coyne 2009 en Edwards & Mercer 2013). Dit onderzoek laat de relatie tussen burgerinitiatieven die zich inzetten tegen voedselverspilling zien en hun visie op alternatieve sociale en economische relaties in de Nederlandse maatschappij. Ik beargumenteer dat burgers die zich inzetten tegen voedselverspilling nieuwe vormen van burgerschap aannemen door buiten de maatschappelijke denkkaders alternatieve levensstijlen te ontwikkelen in de vorm van lifestyle activism. Ethisch consumeren in de vorm van het consumeren van voedselafval geeft vorm aan de agency die de onderzoeksgroep gebruikt om een bepaalde mate van onvrede over de huidige gang van zaken omtrent voedselverspilling te uiten. Iets dat sterk samenhangt met de kapitalistische invulling van de maatschappij op economisch, politiek, sociaal en cultureel vlak. Door de culturele grens op te zoeken tussen afval en voedsel daagt de onderzoeksgroep maatschappelijke categorieën uit en probeert ze aan te passen. De kernwaarden die de onderzoeksgroep probeert terug te brengen in de maatschappij gaan over solidariteit met medemens en milieu. Door samen te werken ontstaat een new social movement die binnen publieke ruimtes een politieke boodschap overbrengt en maatschappelijk draagvlak probeert te bewerkstelligen. Ik laat zien dat het in eerste instantie lijkt alsof voedselverspilling an sich simpelweg een tastbaar fenomeen is dat in de samenleving plaatsvindt en herkenbaar is voor iedereen, maar het geherdefinieerde voedsel is enerzijds een instrument is om verandering te stimuleren in consumentgedrag en misschien zelfs de maatschappij, en anderzijds de sociale, culturele en politieke kracht van voedsel om mensen te binden onmisbaar is in dit proces.

Kernconcepten: voedselverspilling; lifestyle activism; ethische consumptie; solidariteit; new social movement